

8my $\frac{1}{3}$ 1892.

Muinaismuistoja

Nuortanen kirkonkumman eteläisestä puolesta.

Keräilyt ja kertonut

J. J. Ollinen.

Pori: Naarmarcken

III Historiallisen ajan esineet.

I. 2634.481. Piimisauna, pitkä noin 120 senttim. ilman ^{Siinä on} kädensijua vuodelta 1641, saan näyttää nuoremmalta. Saatu Korkiastaniemestä. Muinaismuistoyhdistyksen uuden luottelun mukaan.

II. Vanhan oven käänön vuodelta 1571 lahjoitti Sappo Patola.

III. Kaksi Kiväärin luoti lahjoitti Salomonin Tuomasaupoika Mäkelä. Esineet mainitut alivat löydettyt Maunon taistelutanterelta.

IV. Keihään kärjen lahjoitti jne. Katos edellistä.

V. Rappalan seuran sarvea lahjoitti jne. Katos edellistä. Nämä viimmistä numeroa ovat kirjoittajan keräämiä.

II. Löytöjääpäiväkirjaiselta ajalta.

2634.480. Viivoilla koristettu, pratesen savipadan potijapualisko ja palasia. Löydetty kunnan korttelin ryöpydestä savun sisästä Jämsäpohjan kylästä Iiska-lan pellasta ajaa kaivettaessa. Muinaismuistoyhdistyksen uuden luottelun mukaan.

Munkkilaisten muurit.

Kuten jo edellä on mainittu nimitetään Viirille samantapaisia ja näköisiä kivikasoja, kuin Keuruulla sanottiin Lapiuraunioiksi, Munkkilaisten muureiksi. Kausa luultu niihin olevan kantattu Munkkilaisia. Täällä tavattavista Kiviraunioista ovat ainakin ne, joiden peukella on saatu ja jotka Muutenkin ovat lautoja, olleet laudoilla ja riistan säily.

Obs. Tämä numero (IX. 2634.470) on liitettävä sivulle 10 heti numero VIII. 2029.107 jälkeen.

Kuus. / IX. 2634.470. Kiitti tai Kaavinkivi, p. 128,5 mm.; l. 48 mm., pks. 18 mm. Löytänyt Ollilan torppari Olkkola Haukojärven lä. Keränyt Salomo Wiskunan.

Obs. Heti Rantakauden löytöjen jälkeen ^{siv. 10} on liitettävä mitä tässä seuraa siinä järjestyksessä kuin ovat.
III. Löytöjä epämääräiseltä ajalta.

I. 1925. Kiven sirpaleeseen kaimella muotti pyöreä, napinmäköistä esinettä varten, löydetty Neuvon pappilan torpan pellosta. Muinaismuistajyhdytyksen uuden luettelon mukaan.

II. 2610.458. Käytäntöparin esine omistuista metallimä-
käistä kiveä? (lyijykiveä?). Sitä on käpeltty pieniseen.
Löydetty Häkkisen pellosta. Muinaismuistajyhdytyksen uuden luettelon mukaan.

IV. Esineitä historialliselta ajalta.

I. 2218. 191(21) Nuusitahkoinen, kulunut ja yhdeltä paik-
kaa palanut riimisauna, 1,28 m. pitk., siinä näkyy vuosi-
luvut 1656 ja 1723(?)

II. 2243. Haapapuinen runku, jolla Neuvon Häk-
kisen maille ennen on karhusta karjasta peloitettu,
toinen kalvo useasti paikattu, kehitään noin 150
vuoden vanhaksi. Neuvon nimismies Seheanni

ain todemmakoista, että ne ovat jonkun kalastusta harjoit-
taneen kansan tekemiä. Rannoiden ^{mitisistä} muodosta taas saam-
me tietoa kahdenlaisia. Toiset niistä ovat nelikulmai-
sia, toiset pyöreitä; keuhusta kuopalle vajonneita, ja niiden
lähellä on aina kuoppapaikkoja. Tuhossa olevat ranniot
sopivat siis varsin hyvin alumaan edellä mainittujen erä-
mauretkelijain majapaikkain jättäitä. Sillä nuo nelikul-
maiset kivitajut ovat ehkä juuri heidän muinsa sijoja,
ja pyöreät, päästä alaspäinmutet ovat samantaisia riis-
tan säilytyspaikkoja, kuin ne, joita vielä käytetään ke-
nui saaristossa.

Mainittuani tämän mielisitten asiasta käyn luet-
telemaan vielä lapiorannioita, mitä annistui löytäessäni.

Mr. Mojasen talon Maalla Joenniemmen Torpan pellolla on
kaksi "kalastajan kirkasta" noin 250 askelen päässä asuinraken-
nuksista, laumais-eteläisellä suunnalla. Pohjoisempi näistä on
15 m. ympäriinsä ja 0,3 m. korkea. Se alenee vähitellen reunoja
kahden ja on kokoonpantu pienistä kivistä. Torpan i-
säntä on ajanut tästä pois paljon kiviä riehen kirkkaseen ja
muitkin tarpeisiinsa, joten se nykyään on paljon matalampi, kuin
muutamia vuosia sitten.

Noin kahden sylvän päässä edellisestä etelänpään on
toinen liuoppumainen kivitara, jonka ympärys tekee
11 m, korkeus taas 0,5 m. Tähtäkin on torpan isäntä ajanut

X

Kuva N° 126¹²⁷^{esittää} Kopareen niemessä ulkopuolella olevassa Papiin saarella sijaitsevaa lapiinraunioa. Se on hyvin altumet nelikulmainen kivikasa niin että ainoastaan

muutamia pinnahkoja kiviä näkyy juuttien alla. Raunio on tasaisella maalla, noin 30 m. jäässä saaren lounaisrannasta. Sen pituus ja leveys on kolme metriä ja korkeus noin 0,55 m. Pinnan väli on vähän korkeammalla maan rajaa kivepöytäinen, sammaltumet ja siinä kasvaa kolme ^{pientä} mäntyä. Opa on ennen altus kasa kankimassa jonkun maisterin kanssa, mutta muuta kuin puolen jätteitä siinä ei ole löytynyt.

Kopareen niemessä vastaisella pohjan puolella olevalla niemellä jiti. olevan useita "jättiläisten muureja", mutta niitä ennen oppaan kanssa kumminkaan löytänyt, vaikka Pyllä kokiimme etsiä. Hän sanoi niiden olevan alaltaan vähän edellistä pienempiä, mutta korkeampia.

Lapiiramiioita piti ^{alla} löyttyä Laksinlahden Simoillakin
Kairamon kankaalla, mistä ^{minä} pääpit kumminkaan puolelta
löydetty oppaan kanssa saattaneet löytää.

Lietun talon maalla Majojen valkamuissa, joka on
noin venäjän viraston päässä mainitusta talosta Raakkoon
pääin, on "jättiläisten rannio" noin 30 m. päässä järven rannasta
ja 13 m. päässä lähetyellä olevasta kirkkakatantasta. (Kirkko
2 a ja b). Se sijaitsee tasaisella järven ranta-tyrännillä. Ki-
vet ovat hajallaan noin 18 m. leveydeltä ja 2,8 m. pituu-
della. Korkein kohta on 0,4 m. Kivet ovat jähkästi sammua-
len peittämiä ja niiden välissä kasvaa pieniä vesoja sekä
rympäillä muota metsää.

Punkeluan eli Aution salmesta koilliseen pääin olevas-
sa Kullitun niemessä Markkulan talon Molan torpan maan-
la on ollut "kalastajan kiivas", mutta iäkäs oppaani ei si-
tä enää löytlänyt liiankö sitten jo hajoitettu, vai maahan-
mutko.

Punkeluan eli Aution salmesta koillispuolella, noin 400
askelta pitkin rautatista on ennen ollut "kalastajan kiivas"
mutta se hajoitettiin rautatista tehtäessä, joka juna tuli.
Käymään se ylitse. Purettaessa löydettiin siitä kaksi
vasikirahaa, jaista ei kumminkaan kuitu panna minne ne
olivat joutuneet tai mistä ajalta ne olivat olleet.

Kuivat 3 a jäst. peittävät Halkoninmen jäätäläisra-
niota Lietun talon maalla. Se on noin 60 m. läntempään
Halkoninmen talon rannasta 8 m. itään päin erästä kivi-
jyykistä. Maa ympärillä on vähitellen idästä länteen nou-
seva ja nuoren metsän vallassa. Täälläkin rannio on
suureksi osaksi sammattunut. Korkeimmasta kohdasta
on se 0,7 metriä maan pinnasta ylhäältä ja alenee vähi-
tellen luodista ja länttä kohti.

Hakkisensalmen Sarresaaressa Kuuruuselan varrella
pitäisi olla lapinraunio, jossa erään vanhan rukon juteen
mukaan viisi Ruusi-uusikymmentä sitten oli neljä pöytä
niin asetettu, että ne muodostivat isonpuolisen Rautilan ko-
Raisen pöytä.

Häkkisen kylässä Luutarin rannalla on paljon Lappa-
laisten rannioita (C. A. Gottlund Antigo. ant. IV siv. 197)

Juurikkamien nokassa Paappilon maalla tavataan
paljon pöytäkuoppia, jotka on hyvin raskasta. Niin ikään
havaitaan jätkeä pöydestä. Lähettyällä on myös muureja tai
jäätäläisraunioita, niissä nyt kasvaa 500 vuoden vanhoja
pörsyjä. (C. A. Gottlund Antigo. ant. IV siv. 198). Näistä rannois-
ta kerrottiin täällä kirjoittajallekin, vaikkakin itse paikalla käynyt.

"Suomi 1847, siv. 53.

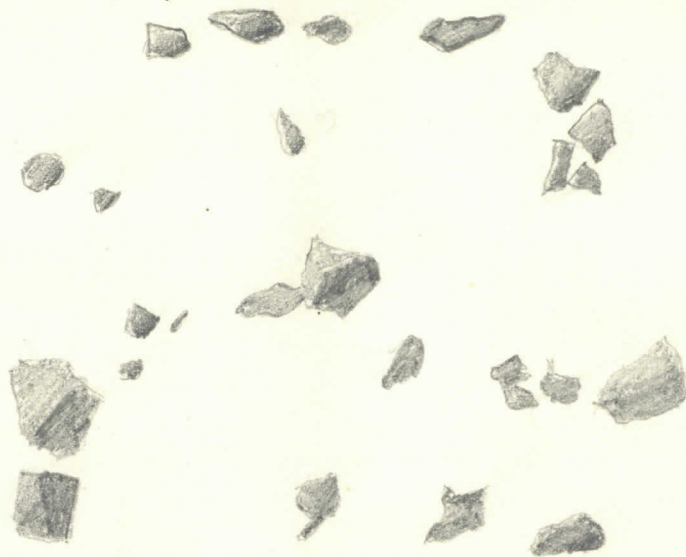
Kuivat 4 a ja 6 a ovat Jämsän niemessä "Lapiinraunio", joka on Lietun niemessä Kallioilla Uotilan maalla. Lähemmäksi saavien on se 30 m. päässä järven rannasta. Ympäryys on 15 metriä, leveys ja pituus 3,8 m sekä korkeus 0,7 m. On ollut siinä aikaa, kun se järveä vielä ollut kuivalla, ihan veden jämsän rannalla. Maaperä, joka kasvaa pientä männyn vesaa, on mukulakivistä Kallioportijalla. an myjäskini Lapiinraunio,

Kuva 5 näyttää Lapiinraunion Puhansuon (raunolla).
 Se on ^{nyt (20-1)} noin 50 m. syvyydestä järven rannasta lahdes-
 ta, joka kesaisin kuivuu. Maaperä on hiesuaista. Yksi
 raunion koon pammaltenut niin että siivastaan muu-
 lammia kivia siitä pistää piltteen alta esiin. Sen
 pituus on 3,5 m., ^{ja} leveys 3,2 m. ja korkeus 0,5 m.
 Tämäkin kasa on kajalettu. Viimeiseksi sanoi
 Uotilan isäntä vierheensä siitä suuren jaaden
 pois.

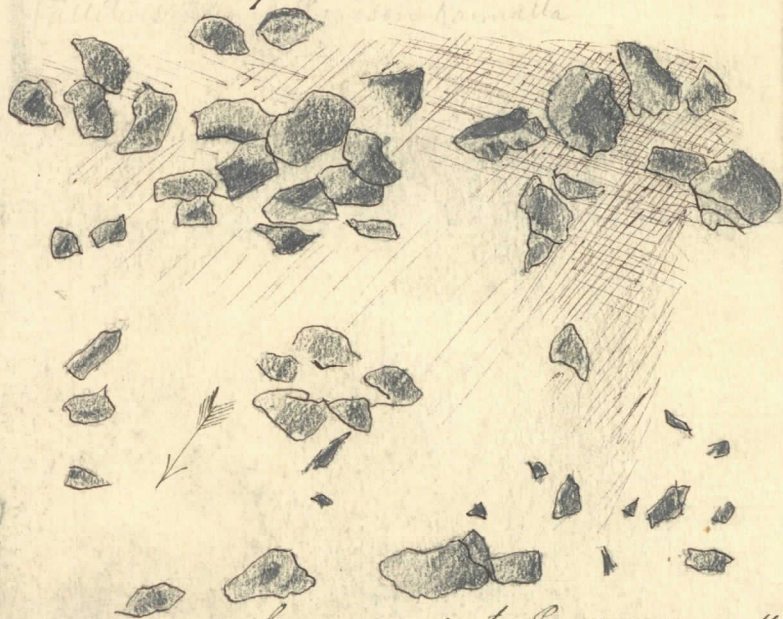
Kuva 5.

Pohjapiirros lapinrauniosta Parosen rannalla.

Lapinraunio jota kuvot 6a ja 6b esittävät on Parosen sijaitseva Lapinraunio ^{sijaitseva} rannalla, kasaisella, vähitellen kohoavalla ja mäntymetsää karvavalla paikalla noin 26 m. järven rannasta suoraan maalle päin. Vielä lähemmäs määrättyä sijaitsee se eräas-
^{suuresta} ta kivipyyhkistä lukiin 22 m. ^{näissä} kaakon puolella. Raunio on hyvin epäselvää, koska kivet suurimmaksi osaksi ovat paksun sammalan peitossa. Koaltaan on se sellisten suurien.

Pohjapiirros lapinrauniosta Parosen rannalla
 Kuva 6a.

Asemapirros lapinrauniosta Parosen rannalla
 Kuva 6b.

19.
Se raunio jonka pohjapiirros näkyy kuvassa (7.) on
28 vuotta sitten ollut 1,2 m. korkeinen. Silloin siinä ^{oli} ollut
kasa, halvattu ja saarella muurattu pesä. Pesän edessä
oleva kuoppa oli ollut ihan puhdas kivista, mutta nyt
ei ole mitään, joka todittaisi muurin muurauksesta.
Raunio sijaitsee Läylän lahden aholla Kolhan maalla
48 m. pohjoiseen päin Pahkarelan rannasta. Sen nykyi-
sen leveys on 4,8 m, pituus, kuoppakiin siihen luettuna,
5,5 m. Kuopan pituus on 1,7 m., leveys 1,6 m. Pesän
pituus 2 m. sisältä, ja leveys 0,8 m. samoin sisämu-
lta luettuna. Raunio on korkeimmalla
lahden 0,45 m.

Tämän lapiinraunio on lähellä, noin pari sylvä ku-
pasta, on neljä vuotta sitten löydetty grunmyrkäimen
reikäkivi, josta ei kumminkaan tiedetty mihin se
oli joutunut.

Keurusalan saarella Mänttän maalla jiläisi alla lapin-
raunio (Hyvärilän muuri), saaren pohjoisella raunioilla,
lähellä ^{maalla} ~~maalla~~ ^{Isontarron} ~~Isontarron~~.

Isontarron saarella sanottiin olevan pieni muuri. Tä-
stä sain kuulla sitten vasta, kun jo olin niin kaukana,
että ^{maalla} ~~maalla~~ ^{Isontarron} ~~Isontarron~~ takaisin joutua.

Ehemmiemen (Ehemmiemen) talon Alkulan talon "rii-
hestä" 10 m. "luojella" kohti on ollut lapinraunio, joka
nyt kumminkin on niin hävitetty, ettei sitä muuta ole
jäljellä kuin muutamia kivia. Torpan nykyinen i-
säntä sanoo ajaneensa rauniosta kivia riittäen kiukaan
perustukseen. Kun hän oli ~~mitä~~ ~~ruvennut~~ ajamaan, oli
muuri vielä ollut haamussa, vaikka jesa jo oli sunat-
tunut vajata kokoon. Kertoja ei sanonut löytäneensä kivi-
ä seasta muuta, kuin joko kivien tai leipä hiiliä.
Kaaltaan oli tämä raunio ollut edellisten suurin.
Muurauksessa oli käytetty savea sileinä.

Saman kertojan mukaan oli Parosen talon varilla
ainakin ennen löytynyt 6-7 lapin- tai jättiläisten raunioita.
Niistä oli kalme ollut isompaa muut pienempiä. Kun-
tien ovat nämätkin joutuneet hävityksen alaisiksi.
Kaskan viljelyksen vuoksi; Koskei oppaani siellä niistä
mitään tiettyä.

Majaniemen pellolta Alasen Hattariniemen pel-
tolla maalla on hävitetty kaksi jättiläisraunioita niin
pieriin pohjiin, ettei ole jätetty kiveä kiven päälle. Mo-
lemmat ovat ne olleet kiviä maan eteläisellä rinteellä,
joka vähitellen kohoaa järven rannasta. Lännessuunnan
lähellä on peltoa tehtäessä löydetty kahditeräinen,
runsaasti ^{Kolmisulkanen} korttelin pituinen ^{Kolmisulkanen} veitsi, joka oli raavaasti
kahla sorua leveä. Kertoja, jolta veitsi oli ollut jäljellä
la sen vieläkin jiti oleman, vaikkakin voinut sitä mi-
näkään löytää, teki siitä jäljennöksen veitsestä. Mo-
lempaan oli se ollut seuraavan ^{Kujan} näköinen.

Toinen sivu.

Toinen sivu.

82

kuistinpantavaksi perästä varten sopine maini-
nita että Keuruun nykyiseen kirkkoherralla Tihlman-
illa on juomalasi Kustaa III:n ajoilta. Lasi on saa-
nut diplomiksi taidostaan joku hovin kokkikoulu-
sa käynyt ja tuonut mukanaan kotimaahan. Tämän
tapaiset koulun käynnit ja opin todistukset kerrotaan
mihin aikoihin ollen varsin tavallisia. Tästäpä lienee
syy siihen, että Länsi-Suomessa hyvin usein tapaa jon-
kun Ruotini haiteijien nimellä varustettuja kaluja,
jotka nähtävästi ovat kotoisin kuminkaallisen hovin
kyökeistä.

Maakauppias Lappalaisella Keuruun asemalla on
iso vaaka laatikko. Sen molemmiin puoliin on kirjoituk-
sia ja kuvia. Kieli lienee ^{olla} vanhaa Hovannin tai Eng-
lannin kieltä, sillä kirjaimet poikkeavat nykyisistä
siinä määrin, ettei osannut lukea niitä. Uudet vi-
vaktivat Latikan kielen kirjaimiin, jota ne kummun-
kaan eivät olleet, vaikka selvään saattoi lukea sa-
nat roor ja oirr. Oudoista kirjaimista olen merkinnyt
E-n. Oikea laatikon kanteen piirretty almanakka, kuten
tavallista on muissa tällaisissa, sitä en ole muu-
tinpänoikini merkinnyt.

Insinööri Elias Rosengrenillä Pitäjäveden rautatehtaat-
ta tapasin kivistä tehdyn "uhriveitsen", joka on löydetty
Nakkilan pitäjästä Länsi-Suomessa. Onistaja ei kuopunut
süto-millään tavoni.

Siellä likemmin määrätty sijaitsee puheenalainen raunio
Karan salmen läntisellä puolella vähitellen kohoavalla
rantapenkereellä, joka kasvaa nuorta metsää.

Keltasalon saaren länsi rannalla on kiveä jailla Pirk-
kalaisten kalapiirteistä. Ennen³ kerrottiin Pirkkalaisten lä-
hettäneen muutamia keskuudestaan kalastelemaan koko
kesäksi näille seuduille. Paalis kuljetettiin vasta talven tul-
tua kotiin.

Saramuksen järven saunassa Ruoveden puolella sanot-
tiin olevan neljä jättiläisrauniota. Kaikki ne kuuluvat
olevan kruunun torpparin Kangasniemen eli Pappalan mail-
la. Kaksi on Riihijellon syrjällä toiset kaksi taas ^{länneen puolella} "luojat-
ta kohden särkkään päin". Kooltaan ovat nämät rauniot
2-4 kott. korkeusia ja noin 3 knt. läpi mitaten.

Pihlajavedellä Piiin järvestä noin venäjän viirteä poh-
joiseen päin on Pirttimäen talon maalla länni mäellä li-
ki taloa jättiläisroukkio, joka varmaan on 2 knt. korkea
ja vähintään 1 knt. läpi mitaten.

Kahdessa viimeisessä kappaleessa mainituille raunioille
en saanut opasta näillä perätiin harvaan asutuilla seuduilla,
sillä täysikäiset olivat kiireessä heidän teossa, eikä mu-
oista kukaan osannut johtaa minua mälle.

Asutustarinoita.

Raiskin talon maalla oleva "Mänttän aho" nimi-
nen paikka pitäisi ennen kuuluneen Mänttän talon
seurueella, ja sieltä jiti ennen sitä viljelyksi, josta
se nimensäkin puhuttaa perineen.

Liesjärven kylän Nätkyn talon mainitaan ensimmäi-
mäiset asukkaat tulleen Rantalammilta.²⁾

¹⁾ Paikk. nim. ja paikallistari. 1879-82 siv. 548

²⁾ Loma suva suva siv. 549.

Sällin kats on nauttii jalkakakumalla Ransan
kertomukseen mukaan.

Kirkolliset vaiheet.

Pihlajaveden vaiheet ovat välittömästi liittyneet Neuvon vaiheisiin. Lisäksi mainittakoon, että se v. 1821 sai oman seurakunnan päämiehen ja v. 1831 tehtiin kappeli.

Kirkolliset muistot.

Pihlajaveden vanha kirkko on rakennettu v. 1780 päät-
täen kellotapulin vieressä olevasta vuosisuovasta. Kun uut-
ta kirkkoa rakennettiin, vietiin vanhasta kelpoavia raken-
nusraineita nim. lattia kokonaisuudessaan ja penkit. Tä-
mä ^{risti} kirkko, joka on kokonaan rappiolle joutumaisillaan,
on 29 knt. pitkä 22 knt. leveä ja 6 knt. korkea, katon rajan
luettuna. Seon puolesta ansaitsee huomiota omistuksen muk-
kaen salvaamistapa.

Kirkon kaluista oli paikoissaan enään maalaamaton
saarnatuoli ja huono numerotaulu.

Kirkossa on alkuaan ollut viisi isoa ikkunaa ja kolme

pienää. 1842 hakattiin lisää iso ikkuna kummallekin puo-
lle altaria. Ne ovat yleensä "pieniä" ja pieniruutuisia,
käsivarustetut lyijypuitteilla. Uudet ikkunat ovat kummin-
kin puupuitteisia. Isoimpain suurus on 2 neliöknt., pie-
nempäin $1\frac{1}{4}$.

Sinissä ei ole minkäänlaisia maalauksia, eikä vä-
likatosta saata mitään ^{maalauksiin nähden} tietää, koska se on hävitetty.

Kevokastori, joka on rakennettu läntisen ristin päähän
10 $\frac{1}{2}$ knt. korkealle jalalle, on 19 $\frac{1}{2}$ knt. korkea katonrajasta
keuoikiin. Tästä jatkuu tapulin yläosa 9 knt. korkealle.
Tapulin pohja on 8 neliöknt. laaja.

Lakasti, joka muodostaa pohjoisen ristin, on 7 knt. pitkä,
7 $\frac{1}{2}$ knt. leveä. Yläo tähän tulee $1\frac{1}{4}$ neliöknt. suuruisesta,
galleriassa varustetusta ikkunasta.

Yhte kirkkoon vie kaksi ovea: eteläinen ja läntinen,
jotka ovat 4 knt. korkeita ja 3 leveitä.

52.
Kun oppaani ei millään tavalla saattanut odottaa niin
kauan, että olisiin eumättänyt kuvata puheena olevan kirk-
kon, täytyi sen jäädä tekemättä.

Muutama vuosi sitten rakennettiin Pihlajaveden un-
si kirkko. Sen pituus sakastia lukematta on 33 knr., leveys
27 knr. Sakastin pituus on 7,5 ja leveys 11 knr. Kirkon korkeu-
us kivijalasta katonrajaan on 12,5 knr. Katon korkeus on
4 knr., kivijalan 6 krtt. ja tornin 35 knr.

Kirkossa ei ole muuta muistomerkkiä vanhemmilta
ajoilta, kuin vanhan kirkon tapulista sinne muutetut
keuot, luovultaan kaksi. Iso keuo painaa 40 lb, ja siinä on
luettavana seuraava kirjoitus ulkoreunalla:

Minä liud från Lions muhr,
snad klang i luften deklar,
tills sialaro, och cur, för dem, som kundskap fehlar.
min röst är: kom och kom, till herrans bönhus
alltså bed Gud derom,

Gif exemplariakt tius.
2 M. B. 15 v. 17. Led them
in och plantera them
på tins arfvedels berge.
Upp: b. 5 c. 12 v. Säjande med höga röst.
Lambet, som dödat är,
thet är värdigt att hafva
kraft och rikedom och vis-
dom och starkhet. och äro.
och äro pris och luf.

Kellon vastaisella reunalla on kirjoitus:
Uti Konung Gustaf den III tid
genom Handelsman i Ny-carleby
And. Juthes för anstaltande är denna Klocka till Huru-Löcken
caper Pilaveri uti Österbotten
guten af Johan Jacob Mårtens
Jon i Stockholm 1781.

Pieni kello painaa 3 lb, ja siinä on seuraava kir-
joitus: Soli deo Gloria E. St. Molander on tämän käl-
lon ostanut. Giten af P. Nordberg i Borgo år 1802.

Virtain pitäjä.

Epäilemättä ovat Lappalaiset olleet näidenkin seutujen asukkaina jatkuvinkin samaan aikaan, kuin Keuruulla, sillä ^{akkia} Suomen selän harjanteilla, jotka päävät läpi pitäjän, ei tulisi kukaan heistä ahdistellun. Täten ei Tosin Kansalla ole heistä niin paljon kerrottavaa, kuin Keuruulla, mutta kumlepa sitä aina sentään juhlilla Lappalaisistakin. Niinkään on heistä jorinöksi jäänyt muutamille paikoillekin nimitys; esim. Peuranjoen Lapiustalo. Näihin ehkä vielä saattaa lukea Kotalammen ja Raksi Kotalahden nimeäkin.

Hyvällä syyllä saattaa otaksua vammaksi, että näillekin seuduille on tehty väraanretkiä. Ne Tosin ehkä ovat olleet varhaisempia, kuin ennen julkema alliet, koska ovat jo unattaneet Kansan muistista häihtua. Nyt on tavannut näille ajoilta muuta muistojä, kuin mitä rakuus täällä nimittää "Munkkilaisten muureiksi." s. o. Samallaista kivikasojä, kuin Keuruun lapinrauniot, ja "Munkin saari" nimisen paikan. Nämä todistukset jätävät paikkansa ainoastaan siinä tapauksessa, että mainitut muurit todella ovat Munkkilaisten tekemiä; ja että viimeksi mainitulla nimityksellä tarkoitetaan väraanretkeilijöitä.

Nykyisen Virtain pitäjän seudet, olten yhteydessä Ruoveden kanssa, ^{enemmän} Puhlissa, samoin kuin sekkin, Porin läänin, mutta v. 1775 alkaen Vaasan läänin ^{etenkin eteläisessä osassa} Kieli täällä on varsinaista Hämeen murretta ja todistaa, että asutuskini on hämäläinen, joljoisessa haasjohjoilasta.

Kaskenpolttoa ei tietäkseni näillä maille enään harjaiteta, sillä metsät ovat pyyrässä himmassa. Useasti näkeekin suumattoman suuria hakobotzja köyrylaivan perässä tekemän matkaa Tampereelle. Kesäistä aikaa ovat liikenevät puutavarat kuljetuksen vuoksi.

min hyvät, että esim. Samalla vuorokaudella, kun Hel-
singistä on lähtenyt, saattaa jäästä Viirille asti.

Rakennustapa joikkeaa siinä edellisistä, että
asuinhuoneet tehdään kaksikerroksisiksi; Kunkin oman va-
rat saatiivat. A. Yrttäinnä muinaisjäännöksiä.

I. Viirikauden löydöt.

I. 2519. 245. Kaurutattu, kauru pitkä ja pyöreä, p.
139 mm., l. 46 mm., pks. 30 mm. Löydetty Hamman Ky-
län Mustalahden talon joulusta. Keränyt Salomo Wilskman.

II. 2038. 19. Leveä ja lauskaainen tasatattu, liuska-
masta tehty, joka on epätasaisesti hiottu. Sen p. on
207 mm., l. 72 mm. Löydetty Tervan suelta; suurin vahvuus 15 mm.
Löydetty noin v. 1875 Kaurutah-talon tilailta. Keränyt
Salomo Wilskman.

III. 2101. 206. Kappale kivikirvestä, jossa näkyy juurella
varren reikä. Löydetty Tervan Alilan maalta. Keränyt
Salomo Wilskman.

IV. Varsivärisä kiittoliuskamasta Wernaisten talosta.
(Ktso Holmberg, Tiiska formlunningar siv. 24 kuv. 35.)

V. Paikkikivies kiittoliuskamasta Iyvälahden talos-
ta (Ktso Holmberg, l. c. kuv. 28.)

VI. Tasatattu kiittoliuskamasta Luodespohjan talosta.

VII. Muolenterä talvikiluskamasta viimeksi mainitusta
talosta. (Ktso Holmberg l. c. kuv. 39.)

VIII. Tasatattu kiittoliuskamasta Pihlajajärven
talosta.

IX. Kiviase, jonka käyttöä ei vielä ole ymmärretty,
saviliuskamasta. Saatu Moron talosta.

X. Quasitattu kiittoliuskamasta. Saatu Härkösen
talosta.

XI. Kivikirves kiittoliuskamasta.

^{Kahdeksan}
~~Kymmenen~~ viimeksi mainittua esinettä on Seuna-
laisen Kirjallisuuden Seura lahjoittanut.

XII. Tasatattua lahjoitti talonin Aappon Pa-
tala. Tämä esine muistettiin löydetyn Patalan talon
maalta. Kirjoittajan keräämä.

XIII. Reikäkivi, jonka lahjoitti Panteri "Leveelähti".
Esine mainittu oli löydetty Saarelaisen lahdesta ve-
den rajasta. Kirjoittajan keräämä.

64.
tyypainkoja metsän ^{64.}jätöjen varalta. J. Sellainen
löysi useita Oranienin kiviä Washveden ran-
nalla.

Juuravat Munkkilaisten muurit, joille viihtelevaisuu-
den vuoksi muitakin nimityksiä olen käyttänyt, sain nähdä, vaikka

1) Kolme erinäistä esinettä luotettu Muinaismuistoyhdistyk-
sen uuden kataloogiin juuravat Kyrönmaan Suonikivien
II, 9 mukaan.

2) Hj. Appelgrün, Suomen Muinaislinnat siv.
LXIV.

64.

niitä näille seuduilla enemmänkin jiti. löytyä, ainakin
vanhojen juttujen mukaan.

~~Jättiläisraunio jota kuvot 15. näyttävät on Munkin vuoren~~
~~jättiläisraunio sijaitsee~~
~~länkisellä rannalla Harkiveden varrella Palmun talon maalla.~~
Se on pituudeltaan, luetuna idästä länteen, 8,2 m. mitattuna
siitä kohden, mihin seinämat alkunsa näyttävät ulottu-
tuneen. Roukkion leveys pohjoisesta etelään on niin ikään
8,2 m., ja sen suurin korkeus, mitattuna kasan keskellä
olevasta kuopasta, on 1,3 m. Roukkio sijaitsee lähemmin
rannan 16,8 m. Harkiveden rannasta kallioperällä.
~~Huom! Kuvista ei tarvitse jiltää väliä!~~

~~Kuva 15.~~

Kurjenköylän Seinäjärven rannalla jittäisi olla Lappalais-
sen Kiivas¹⁾.

Kurjenköylän Lapinlahden rannalla jittäisi niin ikään
olla Lapin Kiivas²⁾.

¹⁾ C. A. Gottlund, Antiqu. Saml. I siv. 38

²⁾ C. A. Gottlund, Antiqu. Saml. I siv. 38.

myt 16% polyapiirros 15-ala
 13% kuvanraikka polyapiirros

Kuva 16 (Sijitee)
 Kuva 17 on ^{8.} ~~steltta~~ Eräs jättitaisraunio ~~Oraniemen kaniola~~
 (kts. Kuvaa) Harkiveden rannalta. Sen pituus luoteesta kaakkoon on 9 m.,
 leveys koiuisesta lounaaseen on 8,3 m., korkeus 1,8 m., mitattuna
 järven pöytäeltä. Roukkion asema on 40 m. päässä rannalta.
 Edellisestä raunioista, ^{joka on suuri,} 50 m. etelään käsin on monta ko-

vin hävitettyä pienempää rauniota. Edellistä lähin ~~rauniota~~^{leveä} on 5,6 m. pitkä, luettuna idästä länteen, 6,3 m. luettuna pohjoisesta etelään, ja 0,9 m. korkea raunio, joka on keskeistä kuopaa. Tämänkin perustana on kausio, ja se on melkein yhtä kaukana vedestä, kuin edellinenkin.

Viimeksi kerrotusta 7 m. päässä kaakkoa kohden alkaa taas jätteitä erästä toisesta rauniosta, jonka pituus, luettuna idästä länteen, näyttää olleen 3,6 m. ja leveys 4,6 m. Roukkion nykyinen korkeus on 0,3 m.

Kun tästä kuljetaan 10 m. lounasta kohden Tullaan taas rauniolle paikalle, jossa näyttää olleen raunio, vaikka se nykyään on hyvin hävinnyt ja muodoton.

Samasta rauniosta ja yhtä pitkän matkan päässä kuin edellinenkin, mutta melkein suoraan etelään, on nimittäin hyvin hävinnyt roukkio. Sen pituus, luettuna etelästä pohjoiseen, on 3,6 m., leveys 2,6 m., luettuna idästä länteen, korkeus 0,5 m.

Viimeksi mainitusta 4 m. kaakkoon päin on raunio, joka on säilynyt vähän paremmin, kuin kolme edellistä. Sen leveys, luettuna koillisesta lounaaseen, on 3,5 m., pituus, luettuna luoteesta kaakkoon, 4 m. ja korkeus 0,5 m.

Edellä mainitusta 4,4 m. länteen päin on pieni roukkio, joka ehken myöskin on ollut edellisten kaltainen. Nykyään on se ihan muodottoman näköinen, kivi siellä, toinen täällä.

Vähän suntaammin, kuin metrin päässä pohjoiselle ilman suumalle viimeksi mainitusta on vielä pieni raunio, jonka pituus, luettuna pohjoisesta etelään, on 4,2 m., leveys, luettuna idästä länteen, 2,8 m. ja korkeus 0,4 m.

Läti^{istä} rauniosta, jonka ~~raunio~~^{leveys on (nälkävain)} kuvassa~~7~~, on eräs raunio 10 m. päässä lounasta kohden. Tämä on hyvin matala. Sen pituus, luettuna luoteesta kaakkoon, on 3,8 m., leveys, luettuna koilliselta lounaaseen, 3,3 m. ja korkeus ylhäisemmältä kohdalta 0,35 m.

Luettuna samasta rauniosta, kuin edellinenkin, 8 m. pohjoiseen päin on nelikulmainen ketys. Tämän muodon saa kolmelle puolelle lasketut isommoiset kivet, jotka jättävät neljännen puolen avoimeksi. Näyttää siltä, kuin olisi tässä paikkaa käytetty jnkunlaisia kokouksia varten, sillä kiviä

on nähtävästi käytetty istuimina, päättäen niiden asemasta. Ne ovat nim. asetetut niin, että niillä on mukava istua. Käyttäjäpuheenjohtajaakin varten olevan erityinen, muita suurempi ja korkeampi kivi, keskellä peräseinäämää. Se. Että puheena olevilla kivillä on ollut joku tarkoitus ihmisten toimissa ja että ne ole sattumoilta luonon asettamia, näkyy siitä, että uunan kiven alle on asetettu pienempiä, jotta ne niiden avulla on saatu pysymään halutussa asemassa. Eikä tässä ole ikinä tällainen kivien keskinäinen asento mahdollisen korkeanpuoleisella silvällä kalliolla ilman ihmiskäden apua. Tässä mainittua ajatusta vahvistaa vielä sekin seikka, että nämä kivet ovat kaikki jotakininkin yhtä suuret. Tämän Kehyksen pituus luoteisesta kaakkoon on 4,9 m., leveys koillisesta lounaaseen 2,4 m. ja seinämien suurin korkeus 0,6 m.

Tästä mainitusta kivikehyksestä 30 m. pohjoiseenpäin on lähellä vettä jääteläisraunio, jonka pituus idästä länteen on 6,6 m., leveys pohjoisesta etelään 4 m. ja suurin korkeus 0,7 m. Tälläkin on kallioperustana, ja muuten jotakin

paljon hävitetty.

Huomattavaa tällain paikan raunioissa on se, että tavallisesti ovat kuopaa keskeltä, jossa tavataan multaa, vaikka muuten ovatkin rakennetut paljuelle kalliolle.

Minkälaisia muinaislöytöjä ei näistä roukkioista ole tavattu. Puhuttiin tosin erästä isoulaisesta muodottomasta vaskilevystä, joka kerrottiin Kaskiveden rannalta löydettyksi muutamia vuosia sitten, mutta itse levystä ja löytöpaikasta ei tiedetty mitään varmuudella sanoa.

Shurtolan maalla Sarilahden niemellä jätti puheen mukaan olevan lapinraunio. Paikalle päästyäni ei siitä mitään tiedetty, emmekä tiedon antojen mukaankaan sitä osuneet löytämään.

Samaa kohtaa järven (Toisveden) vastaisella puolella kerrottiin niin-ikään olevan Herralan talon maalla Shuurinnie-nellä lapinraunio. Kummallista kyllä sain tästä kuulla vasta Thomaen talossa kaukana raunioin vastaisella puolella joutua ollessani, joten ei enään kannattanut palata sitä piirustamaan ja lähemmin tarkastamaan. Mainitulla niemellä, joka nimensäkin on saanut lapinraunioista, joita nykyisin nimitetään kalastajan muureiksi, arveltiin olevan muitakin kiivirokkioita.

Kirkolliset muistot

Säirretään Luthan!

Kts lehdet 70, 71, 72, 73.

AsutusTarmoilta s. m.

"Kurki jätäisi alemman vanhimpia taloja Kirroilla."

Piinäjärven talon ala utettiin ennen aina Sulka-
vanjärvelle, missä vielä näytetään Kirtolaisten naunis-
kuoppia. Asutus järven ympärillä ei ole kahla sataa
vuotta vanhempi. ²⁾

Pispa on vanhin talo, ja siihen on asukas tullut Pro-
kalan Pispaasta, josta nimenkin juurensa johtaa. ³⁾

Liiman talon nimi on maanajakajain antama. Kun
tuossa on Pispa, niin jammahan tähän Liima alivat
arvelleet, eikä muuta perää nimellä ole. ⁴⁾

Piinäjärven taloa asutettiin Sahurin aikaan. ⁵⁾

1) Suomi II, 9. siv. 166.

2) Suomi II, 9. siv. 170

3) Suomi II, 9. siv. 170

4) Suomi II, 9. siv. 170.

5) Suomi III, 9. siv. 170.

Mistä muinainmuistoja.

"Leppäsestä ymmä muista taloista. Wörroissa, kahut-
tiin Kuortaneella, oli ennen Käyly Kyron kirkkoa, jonne
muunilakin sieltä kutsutettiin. Tällä näytettiin Leppäsen
vaimolla muinoinen vihitty hautaus, kymmenkunta syyllä
kauttinsa, jota pidetään joutettuna joulusta otetuilla ki-
villä."

Puhkavangervella, joka ennen kuului Siinäjärvän talon
näytetään vielä Virtalaisten nauriskuoppia?

Laikallisuksia.

Rannion salmessa kahuttiin alevan aarre niin vii-
napannu rahaa täynnä. Se on useasti nähty veden
pinnalla kelluttuvan, mutta ei ole saatu ylös, kun ei tie-
detä mitkä lummita tarvitaan, että se saataisiin maah-
le.

Murtolan talon maalla lähellä maantietä on jul-
lan pyrjässä pieni kumpu, jossa lähde kuohuu ruosteis-
ta vettä. Läheltä kun kootaan siipäällä silmään niin
kuuluu sieltä kumina ja sen vuoksi kutsuu kansa läh-
teessä olevan kätössä rahoja.

Pirun kerrottiin usein nukkuvan Torisevan suo-
rolla alipa se toisinaan nähtykin siellä.

Käännä!

Kirkolliset ^{muistot} väkiset.

Vanhempina aikoina asuttaman pitäjän seudet kun-
nukset joko vanhaan Pirkkalan kirkkopitäjään tai Kark-
kun kunnas v. 1571, jolloin Ruovesi erotettiin omaksi kirk-
koherrakunnaksi, joutuvien yhteyteen. 1651 saivat mai-
nitut seudet kappelin oikeudet ja edut. Vasta v. 1859
tehtiin niistä Wirtan kirkkoherrakunta.

¹ Suomi II, 9 siv. 2

² Suomi II, 9 siv. 2

³ K. G. Leimbergin "Finlands territoriala församlingars älder, utskildning och utgränsning" teoksen mukaan.

Matkustaessani Pihlajavedeltä vesien myötä Norroille
näytettiin erästä kuivettunutta mäntyä muutaman salmen ääressä
jotakuin jyrkän saaren rannalla, missä näkyi juurikin lei-
kattu vuosiluku. Sitä on saanut jättkän ja ankaran sa-
teen vuoksi merkityä muistikirjaani eikä liian salmen mi-
meäkään. Tästä sanottiin kumminkin jonkun Suomalaisen
ampuneen erään ratsastavan jäätä myötä Venäläisprät-
tikon. Wammun on muist. vuosilukua, mutta Isan Tikan
aikuisia lienee se ollut.

Kirkolliset muistot.

Ennenkuin Viirillä oli omaa kirkkoa, kerrottiin, oli siellä kirkkoa Käyty Neijässä, jonne puumilakin oli kuljetettu. Vertain ensimmäinen kirkko, joka vuodel 1651 fräikkulla oli rakennettu, sijaiti Lapposen naurisaholla missä nykyinsinkin, ja oli Käyty jumasta. Lähempää tietäji Länän kirkon kohtalasta s. Kertynyt.

^{nykyinen} Vertain kirkko on jumasta ja rakennettu v. 1874. Sen pituus on 56 knr., leveys 55½, korkeus, luettuna lattiasta katon rajaan, 18. Vuonna 1842 korotettiin sen kaikki 17 ikkunaa ja tehtiin pyöreäpäisiksi, 6½ knr. korkeiksi sekä 3 leveiksi. Saarnatuoli on koillisristin kulmassa ja lepää servatulla jalalla. Sen korkeus on, luettuna lattiasta ^{ylä-}seunaan 1½ knr. ja leveys 2. Katto tai taivas saarnatuolin päällä on saman levuinen, jossa ennen on ollut kuvattu, voiton lippua kantava Jumalan karika, jota nyt säilytetään kirkkopuoleissa.

Alttaritaulu on 3,6 m. leveä, 5,9 m. korke^{älymaalauks} ja esittää alimmaisessa osassa Herran ehtoollisen perustamista ja keskimmaisessa Kristuksen kuolemaa ristin puussa sekä ylimmaisessa Jesuksen taivaaseen astumista.

Kesäkuu 1884 sisustettiin ja maalattiin ^{kirkko} sekä varustettiin urokuparilla ja uudella kivijalalla. Ennen olivat ikkunan puitheet olleet siniseksi maalatut, alttarin seunussaita ja penkit ruskeita, ja koko kirkko sisäpuolelta laudoitettiin, maalattu vaaleana vesivärillä ja koristettu karkilla seinämaalauksilla ^{humorä} "med aktningsvärd".

Portua eteläisellä ovela on 6 knr. pitkä ja leveä, 1½ korkea.

Vuonna 1843 laudoitettiin ja maalattiin kirkko ulkopuolelta sekä varustettiin gaanukatolla, joka sitten vuonna 1874 uudetaan rakennettiin.

Sakasti rakennettiin 1859 itäisen ristin päähän 5 knr. pitkä, 4 leveäksi, 8 korkeaksi ja varustettiin neljällä 3 knr. korkealla ja 2 knr. leveillä kaariikkunoilla.

1) Vuosi II. 9 siv. 170.

2) Muinaismuisto-yhdistyksen Verifikatsioonikirja 1879-82 siv. 300 tai 301.

Kellotapuli, joka on erittäin kirkosta, rakennettiin sama vuonna, kuin sekin kunnan kyyrärin etäisyydelle läntisestä kirkosta, on 52 knr. korkea. Siinä on kaksi kelloa, joista isompi on sisäpuolelta mitattuna 1 knr. 2½ tuumaa syvä sekä 1½ knr. leveä sen suusta. Sen toisella reunalla on luettavana seuraava kirkkojoituskirjastoille tehty, joka lienee ensimmäisiä lauluja:

Youskokon ioutua tänn, cose cutzun huonehen herran
sietu sa toivon toimera rienn' sit palcha on kerran
valaian taitoa tai, mun kielen, kehua taita,
kielelä mielelä ain, tuo luoian, eunnia laitan
Vastaisella sivulla on seuraavat sanat:

Wirdois församling

tilhörig

guten af Gorb: Meyer
i Stockholm år 1750.

Pieni kello on sisäpuolelta mitattuna, laskien pohjasta alareunaan, 22½ tuumaa syvä ja run halkasija 23¾ tuumaa. Sen painoa ei tunneta enää kuin ison kellonkaan.

Tämän kello yläreunassa on sanat:

Hindrick Tammasson Anno 1657.

Sen alareunassa taas luetaan seuraava latinalainen lauselmä:

Si deus pro nobis quis contra nos

Kirkossa olevat kruunut ovat kaikki vasta kiljan laitetut, jotta ei niistä ole mitään muinaistietoja saatavissa.

Kirkkopuotissa säilytetään useita puusta veistettyjä kuvia, luvultaan 8. Niiden joukossa on Kristus ristin puussa ynnä useita enkelin kuvia. Samassa paikassa ta näin erään vanhan taulun, jossa mainitaan kirkko rakennetuksi jo vuonna 1772 eikä 1774 kuten edellä mainittiin. Näkyipä romun seassa sekin kullattu kyyhkyn kuva, joka ennen oli riippunut saarnatuolin paikkeilta kirkon katossa.

Sakastissa säilytetään vanhaa kirkon alttaria ~~ku~~ maalauksinensa, joita päätaulu kuvailee Kristusta ristin puussa ja pienempi Herranehtoollisen jalkajista. Molemmat nämät taulut ovat huonosti tehtyjä öljymaalauksia korkeine värheineen. Tekijän nimi sekä vuosiluku puuttuu kummastakin.

Sakastissa niin-ikään säilytetään erästä kolmatta taulua, joka kuvailee Kristusta Gethsemanessa. Nän hauman on kovin siinä raastellut, jotta se nyt on hyvin rikkiin. Tämän maalauksen

73.

on aikoinaan lahjoittanut Nirtain keppalainen Johan Gorg
Långtyelm, joka oli syntynyt 1792 lok. 28 päivänä ja kuollut
1782 Syysk. 29 päivänä.

Taulu on noin 1,8 m. korkea ja 1,3 m. leveä asian kuulu-
vine symboleineen. Sen alla on raamatun lause:

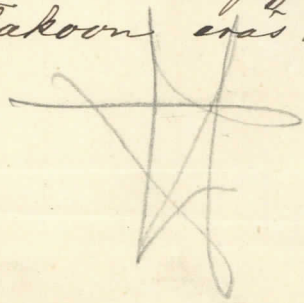
Och Honom syntes en engel af Himmelen och styg
och styrckte Honom. Och Han wardt
och Han var betagen af en mächta stor
Angest, och bad länge Och Hans Svett var
såsom Blod droppar löpande neder (?) på Jor-
dene. Luc. (13:4) Föränt af Johan Långtyelm 1852.

Itse taulusta antaa eräs kronikeri (pastorin apulainen
Laak. Imm. Torden) v. 1827 seuraavan nykyään kauskal-
ta kuuluvan arvostelman: "Taflan är en ibland de bäst lyckade
i det ämnets."

Sakastissa säilytetään vielä ihmeen kauniisti laitettua
kirkon lippoa, joka on ruskeata samettia, varustettu nahka-
siivustalla ja ornatu runsaasti hopealankakoristuksilla. Se
on tehty "Anno 1706".

Kirkon arkistossa ei säilytetä mitään vanhoja asiakirjoja
muunilta ajoilta. Painotuotteista siellä mainittakoon eräs sak-
salainen inffolio teos nimeltä:

D. Christian Ludewig Ermischens
Sonn- und Fest-Tägliches
wie auch wöchentlicher
Kirchen-Redner,
über die Evangelia, Episteln
und Psalmen.

I. 2446. 215. Tasatulta joka on hyvin hiottu, vaikku siinä ainakin pieniä hiomattomia paikkoja; terä lasku ~~vähän~~ ^{pitkällä} kuareva ja lähtäinen, p. 110 mm., terä l. 46 mm., suippeneva, pks. 17 mm. Paralle Päntien kylästä. Keränyt sama kuin edellisinkin.

I. 2446. 216. Tasatulta, jonka terä lasku on kuareva, p. 77,5 mm., terä l. 41,5 mm., kovin suippeneva, pks. 16 mm. Löydetty Päntien kylästä Haapajärven talon ~~maalta~~ ^{maalta} jellasta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

II. 2446. 217. Tasatulta, jonka terä lasku on lähtäinen; terä ympyräinen, p. 117,5 mm., terä l. 48 mm., runko kapeneva, pks. 18,5 mm. Löydetty vesitehosta Päntien kylän Haapajärven talon maalta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

~~mellanslag~~ II. Löytöjä Rautakaudelta ¹ vanliy kursiv ² sil

2446. 221. ³Pyöreä, neljällä ²rupilla keskikotidassa ja neljällä laidella jatkui varustella proussisalkki; Löydetty Ouluvuon kylästä Pappilan (Ortolan) maalta Oulujärven ja Pappijoen välisellä mäkinä asti kahden kymmäriä pyörydestä. Löytöjä torppari Herman Junila. Keränyt Salomo Wiskman.

III. Esineitä historialliselta ajalta

I. 2446. 222. ²Riimisauna ¹kalikaukkuu ³högeltty, joka on jätetty lyhyt: 69 senttiin. Saatu Hakaveden kylästä Wilhelmsmaun talosta. Keränyt Salomo Wiskman.

II. 2446. 223. ²Kyymäranneille, jossa on merkki, A. 1740. Saatu Hakaveden kylästä Kuusasmäen talosta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

III. 2712. C. Kuusismäen, ainoastaan latvasta hiukan lohjennut riimisauna, yhdellä sivulla kirjoitus 4. 14. 1789. A. P., toisella 16. Merkeistä ei Päntien kylän Aution talossa, josta esine on saatu, tiedetty selkoa. Löydettiin Mäkipudas Nikolai Aijel.

II. Munkkilaisten muutt.

Kuten jo mainittu nimettiin Märisä lapiinraunioita lapalaisia kivikasoja yksinomaan Munkkilaisten omiksi. Näistä tiedettiin Pyhä Kertoa, mutta neuvoa ei varmuudella osattu antaa kuin yksi ainoa, ja sekin oli niin maaton, että siitä varmuudella mitään sanoa saati.

Päntien järven Parkalan saaren luoteisessa päässä, noin 4,4 m. veden rannasta lukiin, on lapiinraunio, joka on ihan rammaltunut ja mullittunut. Opa kertoi isänsä ja isänsä jakeiden mukaan siinä ennen olleen keuvon kengän muotoisen raunio, minkä löydöistä ei tunneta. Kiti

~~Läpysmittä Rinnisauroa, yhdeksi siunlla Kirjoitus 4.14.~~
~~1789. A. V., Noisella 16. Merkeistä ei. Pääntien Pyllän~~
~~Aution talossa, josta esine on saatu, tiedetty selkoa~~
~~lehdä. Läpysmittä M. Pioppilas Nikolai Gjeit.~~

II. Muukkiltaisten muurit.

Kuten jo mainittiin nimittettiin Astarissa Lapinraunioita
den tapaisia kivikasvoja yksinomaan Muukkiltaisten muu-
reiksi. Näistä tiedettiin Pyllä Kertoa, mutta neuvoa ei
varmuudella asattu muuta kuin yksi ainoa, ja sekin oli
niin maatumut, että siitä varmuudella mitään sanoa
saata.

Pärönneksen järven Larkalan saaren luoteisessa pääs-
sä, noin 4,4 m. veden rannasta lukien, on lapinraunio, joka
on ihan rammaltunut ja mullittunut. Opa kertoi isänsä
ja isänsä puheiden mukaan siinä ennen olleen keuvon-
kengän muotoisen raunion, minkä tekijöitä ei tunneta. Keliä
maatumeenakin on siinä sama muoto. Kun ruijalla rypä-
maahan, löytää siitä helposti kiviä, mut ei ainoatakaan
seuraista ole nähtävissä. Raunan korkeimmalta kohdalta
on maa koholla 0,65 m. Tämän maanalaisen raunion
pituus, mikäli sitä mitata voi, on noin 4,2 m., luettuna idäs-
tä länteen, ja leveys noin 5,8 m., luettuna pohjoisesta etelään.
Maa, jolla raunio seisoo, on alhaista ja karvaa muorta ma-
saa. Kimpä versoo itse raunionsakin muori mänty ja sen
pohjoisemman osan kulmassa on suurehko brunsen kan-
to.

Lapinraunioita pitäisi löytyä Pakarin Pyllän maalla
ja Larkalan talon saarella Jussilan talon maalla.³⁾

1) Muinaismuistoyhdistyksen uuden kataloogin mukaan
luotettunaa.

2)

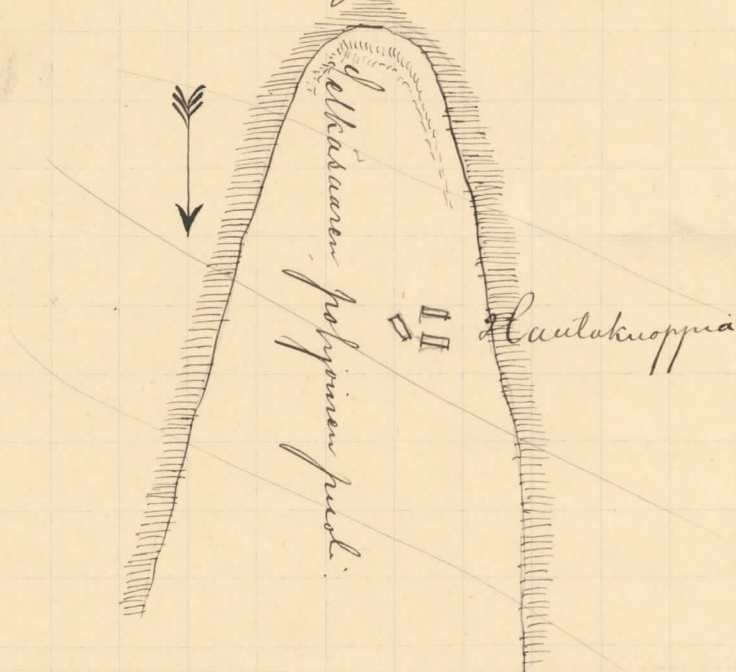
3) Suomi II; 2 siv. 147.

Ahlbergin "vekselin" liikkeellä sanottiin olevan kiiden-
siuvas, ja neuvottiin sitä lähemmin tiedustelemaan sepältä,
joka siellä asui. Kauti en kumminkaan saanut jututella,
sillä hän oli matkustanut Haasaan ja kun ei kukaan
ennen hänen perheestään tietänyt juheena olevaa roukkio-
ta osoittaa, täytyi lähemmän tarkastuksen jättääni.

III. Hautakuoppia.

Pärnäs-järven Selkäsaaren pohjoisessa osassa on noin
40 m. päässä luoteisrannasta nykyään hyvin epäselvästi
näkyviä hautakuoppia. Oiras kertoi kerran ylioppilas H. Wih-
mannin kaivaneen kahta näistä löytämättä kumminkaan
mitään. Niin-ikään oppaan juheiden mukaan pitäisi kuop-
pain näkymän maan kaluncena ollessa hyvin selvästi. Van-
hat muistelivat hautakuoppia olleen seitsemän kappaletta.
Nykyään kasvaa niiden ympärillä nuorta männikköä.

Kun kuulin että Ähtärin selällä oli Puumissaari ni-
minen luoto, menin sinne katsomaan. Täällä en kummin-
kaan löytänyt muuta, kuin pari kolme haudan kuopan
muotoista syvennyksiä, vaikka nimestä päätän voisi
saada aihetta luuloon, että sinne ennen on haudattu kuol-
leita. Kansalta kyseltäessä sanottiin, ettei niillä sendään
ainakaan enään ole ollut juhetta sillä mahdollisesti löy-
tyvistä hautakuopista tai hautakummista.

Läheellä Ollikaisen taloa on Ähtärin selällä Läökka nimi-
nen saari, josta juheiden mukaan pitäisi olla muuta kuop-
pauksia painuneita hautakumpuja.

Tarinointi

V. ~~Lapsuuskirje~~

"Selkäsaarelle Jussilan talojen maalla Ahlänin
pitäjää sanotaan ennen haudatun Lapi-lappalaisia."

Muoriniemen vuorella on jiri nähty ja kuultu.¹⁾

"Kun ennen vanhaan jättiläispoika Rämälästä ali-
metästyserethellänsä tulut mälle paikalle, missä nyt Pihl-
län Kirkko on ja jossa "jättiläisten halmeita" silloin löy-
tyi, löysi hän sieltä kytämästä jättiläisten maista muuan
suomalaisen ukon, "tätä sykyistä kansaa". Paika suuttui
tasta ukon omavalttaisesta menettelystä, riippasi hänen
hevosineen aatoneen parturilleensa - sitä paitsi. Kitiä-tan
hänelläjälleen suuren Rantion kumettavana - ja vei kai-
ken Länän saaliinsa siten kotionsa Rämäläin isänsä
nähtäväksi ja ukkokuäpiön kovasti rangaistavaksi. Teos-
kansa. — Mutta vanha jättiläinen, joka oli viisas mies
ja tunsi suuren tulevaisuuden, sanoi silloin jo ajatellen:
"älä he, poikani, mitään pakaa tuolle ukolle, vaan
kanna pois pieni mies paikkolensa jälkeen, sillä tuol-
laista väkeä on se kansa, joka meidän jälkeen takaisin ma-
han tulla asumaan!" Ja poika talli.²⁾

Näihin sopiise lukea seuraavakin kiitos laimattu.
"Näsinjärven itäraunalla näytettiin jättiläisten asun-
topaikka Järvinneen eteläpuolella. Paikalle on jo asut-
jella, jota tehdessä hajoitettiin joitakuuta Ruus jään-
nöksiä. Meidän Kokoisia asukkaita oli jo jättiläisten
aikana asettuneet niemen pohjaispuolelle."³⁾

¹⁾ Suomi II, 2 siv. 148.

²⁾ Suomi II, 2 siv. 148.

³⁾ Muinaismuistojohdustyksen kokoelmista (?)

⁴⁾ Suomi II, 9 siv. 178.

IV Kirkolliset ^{muistot} ~~muistot~~

Åström nykyisen pitäjän perustut alivat mekin m. n. yhteydessä Piikkalan tai toisen vähemmän luotet-
tavan tiedon mukaan Karkem Ranssa. Kun Piikkalasta
sitton v. 1571 erotettiin Ruovesi omaksi Kirkkoherrakun-
naksi joutui Julisenalaiset paikat Ruudumaan siihen.
V. 1657 tehtiin Åströistä Rappeli, sai aman papin vas-
ta 1686 ja ~~tehtiin~~ ~~sai~~ ~~pitäjän~~ Kirkkoherran 1859. A-
laltaan on se saanut olla jotakuinkin samantaisena,
sillä ainoastaan Jiem. lisäys annettiin sille, Kun
Ruudum pitäjästä tahon liitettiin Kivijärven ja Mii-
niovreden Kylät. 1)

Kirkolliset muistot

Samaan aikaan, Kun Åströ. sai Rappelin aikun-
det, lienee sen ensimmäinen Kirkkokin rakennettu,
mutta ehkäpä on sitäkin ennen jo perustilla ollut ru-
kauskuvane olemassa. 1771:n vaiheilla paloi edellä mai-
nittu kirkko Raikkine piella säilytetyine tietopape-
rinensa ja laskuineensa vahvikonaltkeussa, jonka
uhriksi Rappilakin joutui. Tämän julaisen Her-
ran luonon sijalle rakennettiin toinen, joka vanhen-
tiin niin juaan että jo v. 1846 rakennettiin uusi.

Sen pituus on 44½ kur., leveys 24½ ja korkeus
katonrajaan 12½. Lohkerit ympäröivät koko kir-
kan puoriin asti noin 5 kur. korkealla lattiasta
jättäen kumminkin alttaripuolisen seinän jal-
jaksi:

Lakasti, joka on 14¼ kur. pitkä, 9¾ leveä ja
6¾ korkea, on rakennettu Ruodin juaan.

1) K. G. Linbergin Furlands territoriala församlin
gars ålder, uthildning och utgrening - teoksen mu-
kaan.

Kirkon päässä on torni ja siinä kolme kelloa.

Isommassa on kirjoitus pohjoispuolella:

Tulcat, cumartacum ia polvillem lan-
getcam, ia mahan laskecam Herran
meidän luoiām eteen Psalm: 95. v. 6.

Guter af Gerk, Meyer i Stockholm

Tämän kellon eteläpuolella nähdään kirjoitus:

För Etrare Capell i Rovese Lochn
är denna kläcka af Församlingen
upkiöpt år 1768

Comminister Eric Perander.

Keskikellon yläreunan ympärin on kirjoitettu:

Yalettu Osbergin tehtaassa Helsingissä vuonna 1888.

Tämän kellon pohjoispuolella seuro:

Mtärin pitäjä

1888

Lautamies Isak Ruhan

lahjoittama.

Eteläpuolella taas on kirjoitus:

Toittakaamme Herralle

ja veisatkaamme Händen.

Pikku kellon pohjoisreunalla näkyy seuraava ^(muotokuva) latinalainen
kirjoitus:

Abraham colin iohan maxu

Matz sippilu christer safwola

i från etrare capel 1732

one fecit Gerk: meyer Holmia.

Kirkon rakastissa on säilynyt

Ezäri kyrkans

Communion Bock som toger sin

örjan ifrån år 1754 med följande

ären — och slutar med 1761 år.

ja kirkonkirja vuodesta 1762 alkaen, jossa tehdään selkoa sy-
tyneiltä, kuolleista, kastetuista, vihityistä jne. Käitapaitai on

arkistossa pöytäkirjoja pitäjän kokouksista vuosilta 1756, 1759 ja, 1775, 1776, 1779 ja 1800, kirkonkokouksista 1781 ja, 1797 ja piispain kera⁴juista vuosilta 1750, 1752, 1757, 1762, 1778, 1814. Kaikki nämät sisältävät hyviä aineksia pitäjän per-
tonuksen laatimiseen. Keli löytyy arkistossa iso kasa piis-
pain ja hallituksen lähettämiä kiertokirjeitä, joista mainitta-
koon 12 p. Tamikuuta 1726 annettu kiello uskonnollisten koko-
usten pitämisestä (n. s. konventikkeli plakaatti). Tämä on
suomen kielinen, ainoastaan muutamat kohdat ruotiksi
selitetyt. Piispain kiertokirjeitä on Johan Gesteliuksen anta-
ma 17 p. lokakuuta 1706, Browalliuksen 7 p. marraskuuta
1750, 4 p. huhtikuuta, 16 p. lokakuuta 1753, 10 ja 13 p. huhtikuuta
sekä 11 p. syyskuuta 1751. Piispan joissa ollessa 15 p.
lokakuuta 1751, 23 p. kesäkuuta 1752 y. m. Laureuksen, Chy-
trauksen, Salvoniuksen y. m. antamia, P. F. Meunanderin
antamia 14 p. syyskuuta ja 20 p. lokakuuta 1757, 22 toukokuu-
ta 1758, 11 p. kesäk heinäk. 1759, 16 p. heinäk. 1760, 3 p. elok.
1763, 27 p. ^{Tammik.} ~~huhtik.~~ 1767, 3 p. heinäk. 1762, 6 p. kesäk. 1768
y. m. Magnus Beroniuksen antama 3 p. elok. 1762.

Hallituksen lähettämiä kiertokirjeitä on muun muassa
vuosilta 1756, 1757, 1759, 1769, 1770 sekä uskallisuusvalan
kaava suomeksi Kustaa Adolfin ajoilta ^{ennen} sekä useita hänen
plakattejaan.

Keli mainittakoon

Öfver kyrko Räkning
Book

öfver inkomsten och utgif-
ten med inventarium etc

iuprättad år 1771,

joka kestää v. 1778 ja jossa sivuilla 1-15 tehdään selkoa ken-
sen inventareista, sivuilla 15-300 laskuista 300-333, viinistä siv.
333-349, vihityistä siv. 349-511, syntyneistä ja kastetuista ja siv.
511 etupäin kuolleista ja haudatuista.

Vanhemmista painotuotteista mainittakoon virsikirja

v. 1667. Tästä on nimilehti poissa. Ja sen yhteydessä on:

Evangeliumit
ja Epistolat

Quin Luomes cunakin Luunun =

taina, Juhlana eli Pyhäpäivänä coco

Ajastajas luetan. Nijn myös Collecta ja Rucous
cuhungin Evangeliumin sorvitetu.

Nyt ahkerasti catzotut ja P. Biblian jälkeen
ojetut

Präntätty Turussa

Petar Hannuxen Tojalda, Wionna 1667.

Biblia,

Se on:

Coco Pyhä Ramattu,
Luomexi. 1642.

Lama käsikirja, joka Wirtain kirkon sakastissa^{niinikään}kin on
säilynyt sekä Kongl. Förordningar vuosilla 1771-1790 ja 1791-1808.

Sakastin seinällä riippuu perätiin harvattu kankaalle teh-
ty öljymaalaus, joka ehkä on ollut ennen koristamassa vuon-
na 1772 palaneen kirkon alttaria. Se kuvaa Kristusta ristin
punnassa, jonka ympärillä on kaksi naista sekä ilmassa lei-
juria pääkalloja sääriluisten siipiensä avulla nähtävästi,
sillä muuten ei ole mahdollista käittää kuinka ne voisivat
pyysyä korkealla maasta. Taulun yläreunassa on kirjoitus:

„Sii herlig betenes herre är korsfäster: 1: cor. 2:

Se hwar nuin Jesus hänger till min wälsignelse.

Tämän maalauksen korkeus on 1,18 m., ja leveys 0,94 m.
Puitteetkin siihen luettuina. Tekijän nimi, ja valmistus-
vuosi puuttuu, vaikka taulu muuten on ihan eheä.

Ahtarin salmen keskikokdan itäranalle näytettiin
veden rajaan asti ulottuvaa kivisiä laskettavaa kohtaa, jota
nimitettiin "Tanelin padoksi". Minkäänlaisia tärjysi ei si-
hen ollut liittynyt.

Maous.

Tämäntäkin maan luonnon puolesta tasaisen ja alhaisen pitäjän maille ovat Lappalaiset ennen porolaimo-
nensa kierrelleet. Todistuksena ovat muutamat Lappi-
sanasta johtuneet paikkainnimet, kansan muistissa säi-
lyneet jutut heistä sekä maatalokset, jommoisissa on la-
valla peurau sarvia. Lapinraunioita on tavannut ainon-
kakaan, eikä sellaisista tiedetty kertoakaan.

Asutus on kansan juttujen mukaan ^{muu asutus} kapattunut
pohjoisesta päin, vaikka johonkin yksittäiseen taloon o-
vat ensimmäiset asujat harin mukaan toiseltakin il-
man muunnalta tulleet. I Löytöjä. Kivikaandelta.

A. Anttiainia muinaisjäänneksiä.

I Kivikaandelta löydetty

I. Lujomäse Kuittoliuskannasta, noin puolitoista korttelin
pitkä, näöltään kuin Kivikaakka, mutta jokseenkin jyrkää
vasarettansa, kummaltakin puolen keskellä alavaa reikää
jatkäläntä jistää peukalon kokoinen napa sivulle, joihin
shkä varsi pihvillä kiinnitettiin. Se on lastuansa varsin
erinomainen (Katso: Holmberg, l. c. kuv. 45) Se löydettiin
Ruotsin koskella. Alavedellä.

II. Kärki, Pihkään terästä - Katsemut, löydetty liikelta A-
laundan kirkkoa. Pastori B. H. R. Repelinin lahjoittama.

III. Paikkikivies vihertävää Kiveä, erin. usea vartta muut-
tuu 15 mm. paksu, 39 leveä terällä. Löydetty Kehräluhdelta
Kahran talon maalla.

IV. Onsitatta, linssiäntäpäininen lohko, 104 mm. pitkä, 21-30 leveä,
20 paksu, ruskean värinen, hiotulta pinnaltansa tavattoman
hieno. Löydetty rintapellosta Kirkonkylästä.

V. Kivies kileimmaista liuskakivessä, 174 mm. pitkä, 67 leveä
29 paksu, painaa 1 1/2 naulaa. Terä ei ole suora kuten tavallisesti.

VIII Muotun jaino (?), noin 100-110 pistiinsa, 46 paksu; suunnon muodostama pyöreä kivi, johon on alettu kummaltakin puolelta reikää. Tekemään, vaikka se tuskin puoliväliin on valmiistunut. Tyvämpi reijän alku on 31 mm. pistiinsa suulta ja noin 15 mm. syvä. Mutta joikkipuolein on tuohan reikään kiinnitelly rautalanka, josta jaino - onko se sitten muotassa vai missä käytetty - on ripustettu. Löydetty maakamaran alta Isoxlahden korppea perustettaessa.

IX Tasataltta Rappale, kiteisimmäisestä saviliuskasta, rikotta lääkkeiksi. Löydetty kirkonkylässä.

X Aseinetta Rappale, kiteisimmäisistä saviliuskamassasta ruskean väristä kiveä, varrella hiottua; löydetty saarelta Maveden järjessä.

XI Kirves tekemästä suorilajia, 145 mm. pitkä, 58 leveä ja 42 paksu. Terällä pyöreä melkein samoin kuin n-ro 5. Löydetty Piltanpään torpan pellasta Selkämäen talon maasta.

XII Kovasin (?) palikkakivestä, neliskanttinen, 82 mm. pitkä, paksuimmasta päästä noin 26 mm. leveä, joka kantilansa saukemmasta 20 ja 24. Molemmat päät ovat tasaisiksi hiottut, mutta kaikki kantit pyöreälle. Kivan onituinen laadutansa. Löydetty Mursulan torpan Pikkaturan pellasta Täysänjärven rimmalla ja käytetty partaveitsen karstina.

XIII Kirves suorilajia kiveä, 100 mm. pitkä, 65 leveä terällä; josta saukkenne varrella jain, 18 mm. paksu. Löydetty pelltoa tehdessä Koskelan talossa. Löytäjän aikomus alihaluista kirves kahdeksi viikanteen tikuksi; josta ura tuisella sivulla.

XIV Tasataltta liuskakivestä, nykejisessä tilassaan 105 mm. pitkä, 42 leveä ja 15 paksu. Löydetty samasta paikasta kuin edellisenkin.

XV Aseinetta hammaan väristä kiveä, 84 mm. pitkä, 16 leveä, 13 paksu. Löydetty samasta paikasta, kuin edellinen.

XVI Kista Rappale, sarvikiiltävästä, katkennut molemmista päistä; nykejisessä tilassaan 100 mm. pitkä, kärkeä

zin jualisesta päästä 33 mm. leveä, 7 praksen harjanteen kohdalla, varren jualisesta päästä 43 mm. leveä ja 10-lla praksen. Löydetty samasta paikasta, kuin edellinen.

XVII. Viite: Kloritiliuskamaa, sekä katkennut Kummastakini päästä. Kappale on 94 mm. pitkä, noin 6 praksen harjanteelta, kärkipäästä 21 leveä, varspäästä 40. Samasta paikasta, kuin edelliset. N-ro 13-17 ovat kaikki löytöjä Koskelan isännän, antama.

XVIII. Viite: Saviliuskamaa, katkennut varspäästä, nykyisessä tilassaan 90 mm. pitkä, katkelman kohdalla 42 mm. leveä ja keskileveyttä 7 praksen. Löydetyissä oli viite: vertausta pitempi. Tässä viiteessä ei ole keskellä ringin sita sellaista seloa harjanteelta, kuin edellisessä. Löydetty vieraalta Pyyllämmen niemeltä Nunnan talon likeltä.

XIX. Onsitattu jotakuta porfyriitajia, 124 mm. pitkä, 21 praksen, 31 leveä terältä. Pintaa on aika syönyt. Löydetty Iirikarin niemeltä Nunnan talon likeltä.

XX. Paikkikiros kiteummaista saviliuskamaa, 142 mm. pitkä, 50 leveä, 34 praksen. Löydetty Nunnan talon vaimiosta.

XXI. Paikkikiros vihertävää kivettä, 92 mm. pitkä, 40 leveä ja 20 praksen. Tuntu Pyyllämmen talosta.

XXII. Onsitattu kiteummaista saviliuskamaa 140 mm. pitkä, 48 leveä ja 12 praksen. Löydetty Pyyllämmen talon maalta.

XXIII. Talta vihertiäiskivestä tai dioritista, kaksiteräinen, kaisista päästä ansi, toisesta kasatulta tai jiksummin poikkikiros terästä terään 93 mm. pitkä, 14 praksen, ansittaan terältä 36, poikkikirosen terältä 37 leveä. Löydetty sekin Pyyllämmen maalta.

XXIV. Viite, 126 mm. pitkä, korkeintaan 26 leveä ja 8 praksen harjanteen kohdalla. Ulkonäöltään muolenterä tapainen. Löydetty Piepan talon vaimiosta Sulkanen nimeltä.

XXV. Kuitaantera vihertävää liuskakivettä (?); se on kenties ollut kärkeä Kummastakin päästä, mutta Kumpunkamasta inään ole okeä. Nykyisessä tilassaan on terä-kuitenkin

221 mm. pitkä; keskeltä 58 leveä ja harjanteen kohdalta 52 paksu, josta soukkenee ja ohenee kumpaaninkin jäänne jään samalla tavalla. Hionta on hyvin säännöllistä varsinkin toisella pyrgällä. Terään niin vaukkaa kuin tukevaa tekoa, että se toppuuntuksiaankin al. todentekoa, missä tuota käytettiin. Kuntioskailutettiin kiikun kerran Pulkavangjärven ympäristä kierteleviä karhuja vastaan. Se on löydetty Pispalan talon vainiasta.

XXVI. Tasatallita tai poikkikiives 61 mm. pitkä; 38 leveä ja noin 11 paksu. Löydetty Nuorilammien talon maalta.

XXVII. Ousitatalla kilemmäistä saviliuskamaa, jerräpäästä "puoli toista tuumaa" katkottu, vykyissä muodossaan 158 mm. pitkä; 48 leveä ja 18 paksu. Löydetty Tepon talon maalta.

XXVIII. Tasatallita serpentiinistä 61 mm. pitkä; 13 paksu, 39 leveä terältä; 42 varrelta. Merkittävien kien juuresta, että poikkijuurien varrella on kaivettu ura muoralle, jolla teräsidottiin varren kiinni. Löydetty Pongän talon kintamaalta.

XXIX. Wiite ruskeanharmasta kiveä; 152 mm. pitkä; josta 103 mm. terää; loppu varrella; terän juurelta 29 mm. leveä; josta soukkenee melkein tasaisest. Tutkaimen saakka 6 mm. paksu. Vielä selvempi kuin edellisissä veitsissä on tässä pyrgien hionta. Löydetty Rautalan torpan pellolta, Glomän talon maalta.

XXX. Tasatallita terältä rikottu, vykyissä tilassaan 91 mm. pitkä; 33 leveä ja 15 paksu. Saatua Liiman talosta.

XXXI. Poikkikiives sarvikiillukkaa (?), 114 mm. pitkä; 48 leveä ja 21 paksu. Nähtävästi on taistakin jätetty alkunsa kiveenä käytetty. Löydetty savesta ajan nevaan kuivettaessa Perälän talon maalta. Sitä ruvettiin käyttämään viikahden tikkinä, mutta moitittiin kovaksi.

XXXII. Kives raitaista liuskakiveä, Savattaman terästä; 100 mm. pitkä; 13 paksu, terältä 66 leveä, mutta soukkenee kileä varrella kisiin. Löydetty Lummingpään torpan pellolta Koskimäen talon maalta.

XXXIII. Muuton jännepyrgisistä; varsin raakaa tekoa, eikä siis liene kirkkaiden aikien; reik. kummuastakun suusta noin 35 mm. ristiinsa; keskeltä ainostaan 14. Löydetty 2-dn korttelin pyrgydestä maasta, sammalisen olos. Sa Pulkkilan talon maalta.

XXXIV. Reikäkivi. Nuorujärven Majansaaresta. (Kts. Verifikatsio. ni- Kirja 1879).

XXXVI. 951. Litterä, toiselta juolien pyöreä, toiselta tasaisempi
muallu, pyöreäkehäinen nujakiivi 109-114 mm. läpimitalla,
72 mm. pks. varsinika kapenee tuntuvasti toiselle juolelle.
Löydetty Maajansarelta Kuorusvedestä. Lahjoittanut P. ovasti
J. F. Fahlberg.

XXXVII. 2112. 3. Tasatallia, 82 mm. p., 12 mm. pks. 33 mm. l.,
joikkil. o, teränsuun kaareva, laidasta lahjennut. A.
lauden Rautatöysän kylän Sepposen Jaskan talon jello.
Lahjoittanut Ylioppilas Nikolai Gjylil.

XXXVIII. 2112. 4. Pieni Tasatallia, 51 mm. p., terästä 31 mm. l., 11
mm. pks., laski laivaan terästä, jonka suu on jätetty
suora ja eheä. Saman kylän jellosta Hautalan talon. Lah-
joittanut sama kuin edellisinkin.
XXXIX.

2343. 51. Tasatallia, terän lasku kovin jyrkkä, pit. 60 mm.
terän l. 51 mm., runko kapeneva, pks. 16 mm. joikkil.
Hauuden kylästä, Naprami Ruutimäkoski Ketomaa-
sta löydetty. ^{Keränyt} ~~Lahjoittanut~~ Salomo Mäskman.

2343. 52. Tasatallia tai Kaavin, pieni, p. 48 mm., terän
lv. 24, kapeneva, pks. 6 mm. Löydetty Pääjärven talon
kylästä Raiskilän talon jellosta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

2343. 53. Reikäkärki, olut, p. 114 mm., l. 37 mm.
pks. 7. Löydetty Seppäen talon jellosta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

XLII.
2343. 54. Kaavin, ainaastaan terä piottuna, p. 47 mm.
terän l. 40 mm. kapeneva, pks. 13 mm. Löydetty Pulkavan
kylästä Pärkän talosta Ruuden Koottelin ^{Saima} ~~Pyryydestä~~ lä-
hetä savea. Paikalla on ollut jalaneita ^{Saima} ~~tiilitä~~ ^{edellisinkin}. Keränyt

XLIII.
2343. 59. Reikäkiivi, retiskutunainen ynnäpääinen, 160x145
reikä enemmän toiseen päähän jään. Löydetty Ranta-

- XLIV. Täysän kylästä Rostelan talon jellosta. Kerämyt sama kuin edell.
2343.59. Viitsi, kuitaleiskamusta hiottu, p. 136 x 90325
Läydetty Lepposen torpparin Jaska Rantatöysän Ranta-
lan jellosta Rantatöysän kylästä. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
XLV. 2343.60. Reikäkiven juatisko, syrjä terävä, p. 115,5 mm.
Läydetty Lampiinmäen talon jellosta. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
XLVI. 2343.61. Reikäkivi, melkein ympyräinen 88-83 mm. Laidet-
tu Liman talon jellosta tehtäessä. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
XLVII. 2343.62. Pöörä grautakuumalla varustettu kivi. Tavalta
Maunden kylän Jaakkolan talon jellosta tehtäessä. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
XLVIII. 2392.94. Reikään kärki, p. 111 mm, l. 34,5 mm. pks. 8. Laidet-
tu Maunden kylän Maunon kosken maalta jellosta oja-
kaivettaessa. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
XLIX. 2442.158. Tasataltta, yläpuoli vaittiinaisesti hiottu, terän
lastu taittuneen, p. 89 mm, l. 30, varsipää kapeneva, pks.
12,5 mm. Tavannut Heikki Väisöjä Maunden kirkonky-
län metsästä puusta. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
L. 2442.159. Tasataltta, terän lastu jyrkkä ja kaareva,
varsipää vinoon taittunut, p. 72,5 mm, l. 40 mm. pks. 21
mm. Laittanut Maunden kylän Asunmaan torppari
Erkki Nokia jellosta. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
LII. 2442.160. Reikään tai nuolenterä, päästä taittunut,
p. 92 mm, l. 22 mm, pks. 7,5 mm., toinen sivu kün-
jien jualella karjova. Laidetty samasta puusta kuin
edellisinkin. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
LIII. 2442.161. Epätäydellisesti hiottu tasataltta, terän las-
tu jirtkäläinen ja tasainen, p. 92,5 mm., l. 36 mm.,
varsipää vähän kapeneva, pks. 20,5 (varsi puolella).
Tuurin kylästä Puutisen talon jellosta; myöhem-
min hiomakivellä käyritelty. Kerämyt sama kuin edellisinkin.
LIV. 2442.162. Kaurutaltan teräpuolisko, kauru hyvin
matala, p. 62 mm., l. 53 mm., pks. 19 mm., Laidetty
Lahdenkylän Honkärkösen jellosta. Kerämyt sama kuin edelli-
senkin.

LV 2446. 207. Kiikäänkäärki, p. 109 mm., pks. 7,5 mm., l. 31 mm.
Löydetty Rautatäysän kylästä Ruuhelan talon jellosta.
Keränyt sama kuin edellisinkin.

LV 2446. 208. Glyvi ja kaulaaltaan kiottu Tasatutla,
vaalean vihreää kiveä, p. 148, terän l. 51,5 mm., runko
suippeneva, pks. 21 mm. Löydetty Rautatäysän kylästä
Lepposen talon jellosta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

LV 2446. 209. Korkea kaurututla, p. 121 mm., l. 35 mm.,
pks. 28 mm. Löydetty samasta paikasta kuin edelli-
senkin. Keränyt Salomo Wilskeman.

LV 2446. 210. Kaurututla, kauru pitkä, p. 109 mm., l.
29,5 mm., pks. 21,5 mm. Löydetty samasta paikasta kuin
edellisinkin. Keränyt Salomo Wilskeman.

LX 2519. 244. Tasatutla, jonka terän lasku on
kupera, runko suippeneva, p. 135 mm., terän l. 52
mm., pks. 18,5 mm. Löytänyt Ylkeän torppari. Peltua-
maa Sapsolammin kylästä jelloa telhessään.
Keränyt sama kuin edellisinkin.

LX 2610. 453. Tasatutla, terän lasku kaareva, p. 58 mm.
terän l. 31 mm. suippeneva, pks. 10,5 mm. Löytänyt
Sapsolammin kylästä Ylkeän torppari. Peltoranta jello-
sta. Keränyt sama kuin edellisinkin.

LX 2610. 454. Tasatutla, terän lasku laivan kaareva,
ain. asaksi juumatta kiottu; p. 112 mm., l. 63,5 mm.,
varsipää suippeneva, pks. 30 mm. Löytänyt Nummen
torppari. Haapää jellosta Sapsolammin kylässä. Ke-
ränyt sama kuin edellisinkin.

LX 2442. 163. Kiviiseen jätetyn katjunnut ja taittunut, loi-
sessa päässä tuntema terän lasku.

Kasta kuin edellisinkin. Keränyt Salomo Wilskman.
LXII 2442. 167. Paisean ympyräisen reikäkivi, toinen puoli
tasainen 149 x 139, reikä keskeltä jaksentein ^{Läydetyt} jona. Ma-
nuden ^{Pohjalan} jätelösta kirkonkylässä. Keränyt sama kuin edellisinkin.
LXIII 2442. 168. Pyöreä reikäkivi, toinen puoli tasoitettu,
toinen pyöreä, 142,5 - 138, jaksentein jaksen, reikä isojä-
vies. Savatta kuokkamaalta Lahden kylän Rahrin talon
maalta. Keränyt sama kuin edellisinkin.
LXIV 2442. 169. Ympyräisen vaan hyvin korkeaksi raakatekoi-
nen reikäkivi, jonka toisesta syrjästä on molemmiin
puoliin lahjennut kappaleita, 146,5 - 144,5 mm. Jaks.
Lähtänyt ^{Tuusulan kylästä} Juho Tuuri jätelösta telidessään. Keränyt
sama kuin edellisinkin.

LXV. 2446. 219. Reikäkivi, muijauppaa (3), 140 x 123,5 mm.,
jaks. 55,5. Läydetyt Kaluommiesta Rautatöytsän kylästä
Saaren talosta. Keränyt Salomo Wilskman.

LXVI. Reikäkivi, joka on 125 mm. läpimitatun ja 60 mm.
jaksen. Sitä säilytetään Maunden kausakaudessa.
Läytöpaikkaa ei sikäläisten opettaja tuntenut.

LXVII. Reikäkiven puolikas, joka on 35 mm. jaksen ja
vain 70 mm. leveä. Kts. edellistä.

LXVIII. Kaurutalta jonka vahvuus on vain 37 mm. ja
pituus vain 195 mm. Muuten katos edellistä.

LXIX. Tasataltta, jonka jaksuus on vain 10 mm. ja
pituus vain 128 mm. Muuten katos edellistä.

LXX. Kaurutaltta, jonka jaksuus on 23 mm ja pi-
tuus vain 195 mm. Muuten katos edellistä.

LXXI. Kaurutaltta, jonka jaksuus on vain 17 mm.
ja pituus vain 159 mm. Muuten katos edellistä.
Näiden viinoksi mainitusta esineestä jäti
esimerkiksi kokoiset kuvat Muinaismuistajhois-
tykselle.

II. Hautakuooppia ^{Pamaa, stiliä kuin "I".}
~~ja~~ ^{Y. m.}

Hautoja 1808-1809 vuoden sodan ajoilta on Ollilan ta-
 lan maalla Riihimäellä sekä Ollin ajan penkassa.

Tulijoen maalla Kittimäellä Penkun niimitien
 olevan ryssänhauta.

Tulijoen talon riikon seudulla kerrottiin olevan viisi
ryssänhautaa viime sodan ajoilta.

Kun Kuljin Mavedesta Mirtan pitäjään, niin näy-
 tettiin noiri penikulman juuressa Maveden kirkolta vusemmäl-
la puolen tien ohessa erästä hautakuntaa, johon sa-
vottiin joku ^{ryssän} upseeri haudatun.

III. ^{muistot} Kirkalliset ~~raibut~~

Harvuden pitäjä oli alkuansa yhteydessä Isonharjon kanssa, vaan tuli sittemmin kuulumaan Iinjokeen. Vuonna 1701 sai se kappelin nimen ja v. 1707 oman kappalaisen. Vuodesta 1798 alkaen kuului se Kuortaneen alle, mutta tehtiin v. 1835 emäkirjoksi. Tällöin nimetettiin sitä Kuortaneeksi, vaikka en-titakin emäkirkon seurakuntaa kutsuttiin samalla tavalla, ja tuli kappeliksi Harvuden s.o. Kuortaneen. Vuodesta 1859, jolloin Kuortane siitä erotettiin omaksi kirkkoherrakunnaksi, ruvettiin sitä kutsumaan Harvudeksi.

Kirkalliset muistot.

Ennenkuin Harvudella rakennettiin oma kirkko oli sieltä käyty Pohjanmaan Kyron Kirkkoa. Warmaan muistettiin Lepposen, Alkkosen ja Jusen Kirkkoetkää.

Harvuden ensimmäinen saarnapaikka sanoi^{nykyisin kirkon alla} alle järven saarella, missä jiti käytyä vanha sen aikainen kantausmaakin. Paroa si asattu arko maimi. Tulla saarella ollut saarnahuonekin, missä Jermalan paluutuksia pidettiin.

V. 1677 rakennettiin puultavasti samalle paikalle, missä nykyinenkin kirkko seisoo, joka ehkä oli ensimmäinen Harvudella. Lomako tämä siten ollut käy-²lännässä niin kauan, että nykyinen tuli sen latimma seuragjäksi on saanut kuulla.

Uuden kirkon ikä näkyy seuraavasta kirjoituksesta sen lännenpuolisen oven yläpuolella:

Tämä

Herran huone

on

Rakettu Vuonna 1825.

Rejsari Alexanderi I:n

aikana.

I. K. G. Lönnbergin edellä mainitun tekseen tietojen mukaan.

Henrik Kuorikoskelta,
Maalattu ja Altari Taulun kansa
Raunistettu Kuuma - 1826
Keisarin Nicolai I^{sen}
aikana

Andreas Nordströmiltä

Se sijaitsee idän puolella vattamaantiellä, joka vie
Hämeenlinnasta Oriveden ja Ruoveden jätäjien kautta
Pohjanmaalle, pienen matkan päässä Maaveden jär-
ven pohjoispuolella, vähän pohjoisella kankaalla ja
on rakennettu puusta. Muodoltaan on kirkko tehty pyö-
reäköksi, 12-nurkkaiseksi, joiden väli on noin 10 1/2 kmr.
Rakennuksen korkeus on 15 kmr. Katonrajan. Katto on
tehty pyöreäkupuiseksi, ja sen yläosassa on aurinko.
Tähän kupaiseen huoneeseen tulee valoa kahdeksas-
ta, 5 kmr. korkeasta ja 3 kmr. leveästä ^{pyöreäkupuisesta} ikkunasta, jaita
jaita lähtyy vielä kaksi pientä ikkunaa toinen eteläi-
sen, toinen pohjoisen oven yllä.

Kirkossa on ristikäytävät sekä helpomman penk-
kiin pääsemisen vuoksi. Käytävä ympäri kirkon sei-
nän vierustalla.

Tavallisimmasta joiketen on tässä kirkossa
kaksi saarnatuolia, yksi kummallakin puolella alt-
taria, joihin käytävä vie kappelituvasta. Ne ovat
koristettut veistetyillä puilla, maalatut ja kullatut.

Sakasti on rakennettu kirkon ulkopuolelle
niin että yksi sen idänpuolella olevista seinistä on
samalla sakastin seinänä. Sakastin lattia on 10 1/2
neliökmr. ja varustettu kahdella samallaaisella ik-
kunalla, kuin kirkkokin.

Tämän yllä on yhtä suuri kappelitupa,
minne portaat sakastista johtavat.

Wastapäätä sakastia, ^{kirkon} lämpöpuolisen seinän
ulkopuolelle, on tehty steinen niin että kirkon seinä

on sen yhtenä seinänä. Tämän seuraksi on sama
Kivi Sakastin.

Kirkon torni on rakennettu kirkolle kirkkoa,
su. jyrä; 11 korr. Korkeinen graunikattoinen ja ristinen.
Kellotapuli on rakennettu juosta erikseen kirkos-
ta saman mestari johdolla. Kivi itse kirkkoksi v.
1825. Sen korkeus on 49 korr. Siinä on kaksi kellon,
josta isampi painaa 2 k^{ro} 5 l^{bs} 18 l^{bs} ja pienempi
11 l^{bs}. Kellon yläosassa lukee:

Minä olen muuttanut äni, corves, valmistajat Her-
ran. Jota? Joh. 1: 23.

Sen jalkojen puolella on viitakuva ja sen alla kir-
joitus:

Marco

Eusa 1734. Repusa et austa 1749

A. G. Meyer Holmiae.

Ennen Kivi tässä kello valettiin ruudesta ali-
saamalla puolella niellä ollut:

Adolphus Frid. et L. Ulrica

Apt. principes.

Saman kellon eteläisellä puolella on seuraava ki-
dan auto:

Pastor Gab. H. Peldan,

Pastor: Joh. Kreander.

Ympäri alareunan näkyy raamattun lause:

Tule sisälle Herran siunattu, missä seisat ulkona
Gen: 24 v: 31.

Pienen kellon yläosan ympäri. Käy latinaan kii-
lien lausuma:

Deo gloria in excelsis.

Sen jalkojen laidassa on kaksi kuvaa ja nä-
kyy seuraavat sanat:

Fred. Rex. Fre. Mr. Leon. Reg. Fr.

Wastaisessa laidassa lukee:

Gubern: Gn. Reinhold Wilhelm von Essen.

Past. Mag. Andreas Munder.

Sacell: An. Gabriel Lagus.

Tämän kirjoituksen alla on:

Gjuten i Stockholm åno 1725

af Mester Johan Andreas Rios

Kullan alarennan kyrjäre. Räj:

Bevara tin jat när tu går til

Guds hus och kom til at hvara

Prov. 5. v. 1.

Kirkon kalustosta mainittakoon 19da n. painoinen
vaskinen Pynttiläkruunu, joka on asetettu vuonna 1759
seka neljä Pynttilän jalkaa, jotka taas ovat asetetut
1753. Vanha kirkki, noin nautan painoinen, karmeton,
jotka uunataiset potilaat 1808-1809 vuosien rauhallonni-
na aikoina varastivat ja myivät, ja joka luovutettiin
1810.

Kappelituvassa säilytetään Kolminaisuutta esittävää
taulua punaisiksi maalatuissa ja kullatuissa puutteis-
sa, joiden yläosassa on maalattu kruunun kuva. Sen kor-
keus puutteinensa on 1,8 m. ja leveys niimikään puutteinensa
0,9 m. Maalauksessa näkyy seuraava mustalla värillä teh-
ty kirjoitus:

A^o 179

Mad. Beata Bladh

Jfrän Wasa, har förärat till Her-
kans hus prydnad denna Taplan.

Tämän jälkeen on kullatuilla kirjaimilla kirjoitettu.

Tu H & R R & blir & W & L, och Gåsom Tu äst
sket H & L, S & T & G & L. A & L & M & R & T & L, ther näst.
Tu A & L & M & L, blifver och A & L & G & T & L & G & A & R,
Tu S & Y & R & R & A & L & W & T & L & L, har A & M & W & L & G & A & R
R & M & T & L & A & R & L & G, Tu äst, F & R & B & R & M & R & och T & g,
F & R & L & T & R och G & yndena M & D & L & L & G.

8. Laper honom med
trummor och dantyer

9. Laper honom
med stränge och pipor

Maalauksen alaosassa on maisema, jonka peräosalla näkyy kaupungin torneja ja rakennuksia. Osa tästä peittää korkeaa oleva kehä, jossa on kirjoitus:

Priser med
mig H E R R A N;
oh låter oss med kvarnans uphöi,
ja hans N A M N

Psal. 34 v. 4.

Kappelihuoneessa on vielä kaksi isonpuoleista joteinkin isoa kukkakoristuksellista kynttiläjalkaa sekä vanha kullattu tunkilasi, josta cheäni on ainoastaan kolme lasin alapäättä säilynyt. Kappeli on sanger vanhan näköinen ja varustettu rautaisella jalalla.

Kastapäätä P. Kolminaisuutta kuvaavaa taulua on korissa seinällä ~~toinen~~ maalaus, joka suuruudeltaan on huikan edellistä riempi. Siinä kuvataan Kristusta ristin juurella.

Taulun puitteet ovat tehdyt samaan tapaan, kuin edellisen maalauksenkin. Puitteiden yläosassa on kruunu, ja sen alla, kuten vastamainitunkin, vuoriluku 1761, jonka jälkeen viinikaan maalauksen yläpuolella seuraava kirjoitus:

Katso,

Jumalan Caritza, jo =
ca pois otta Mailman Synnin.

En minä itziäni jittänyt heidän sea =
samme mitäkän tietäväni, ai =

noastans Jesuksen Cristuksen, ja sen Kristinnaulitun

Tämän alapuolella on itse maalaus, jonka ristiviä luetaan:

~~JE~~	~~SA~~	~~SI~~	YESUS
~~NA~~	~~ZA~~	~~RE~~	NAZARE =
~~RE~~	~~EX~~		NUS REX
~~JU~~	~~DA~~	~~EO~~	IUDAE O =
~~RU~~	~~M~~		RUM.

Taulun alla on taas on kirjoitus:

Hän on yhdellä Uhrilla Jancaikisest
täydelliseksi tehnyt me, jotka Tyhិតetän. Ebr. 10:14

Joh. A. Backman Pöytäkirja.

Samassa paikassa riippum seinällä vuonna 1750 Carl
Reinin Ilmajoen kirkkoherra Thi Gabriel Peldanista pitämä
muistopuhe, joka kokonaisuudessaan kuuluu seuraavalla ta-
valla:

Monena mies eläisänsä,

Suuren Herran haalitysuan

Yli-Isän ihmeellisen

Etta Opetus osaksi

Wijakaan wienisen alla:

Kitawen ciucluisaksi,

Opetusta ottaville

Yksinkertaisuuden muistutelu,

Ennen Lata-Kirkkoherra Ilma-
joen Pitäjäs, kokiast hyöni Cumioi-
tettawa ja kokiast Oppenit Herra
Dr. Gabriel Peldan,

Täen pima 5. Päivänä Marras-kuussa
Herrasa pois mekui, cuolleen Ruu-
minis puolesta Epokammions
saateldijn, samian Pitäjän Enna
Kirkos, pima 13. P. Joulun kuussa, Wuan-
na 1750.

Monena mies on eläisänsä,

Suuren lasella sanomme

Kitui kielés keskemmämme.

Täen tutkeit kaitavasti.

Enniet Esi-Isämme,

Ylkkisten Jumalan teiden

Kijtawen kirkkahaksi,

Enniet Enniet, Enniet,

Maan päällä matelovaiset

Ihmeisest ihmisten lapset,

Wijaydesa wisusti.

Muovottamies muuttawissa.

Olla onra aubamaksi

Lihan tahto kaitumaton,

Koska viepi vojsakasti
 Herra heicoin Hämmityä,
 Isoi ihmisten Isänsä
 Monen muutasen läpity:
 Toiset talutta kasaien
 Poluen päällä pitkän ajan,
 Menosa menestyvässä,
 Yhanas ilosa aina;
 Toiset suurisa suruisa.
 Mitkä aivan alastoinna
 Waratoinna wairwanduvat;
 Mitkä rijstall, rikauilla
 Wäkeväxi wahuistuvat.
 Taimen nousu nopiasti.
 Cumniahan euluwahan
 Toiset pahnasa, jehusa
 Pileas pitkälä pysyvät.
 Odot. aubonmat osotan
 Taimen toimet kaitawimat,
 Eitä ihmiset ijäsa
Yhdenkin yltöisest.
Monet muutet, mutcaiset
 Harvaitahan hallitywan:
 Nyt on annu ohjauilla
 Nytpä wairwat wastuina:
 Nyt on lajma lawarista,
 Suverias äuretoimä;
 Taisti taaskin lyhyindynyt,
 Nähtymymä näykäiseli,
 Nyt on terveys teräwä,
 Ruunis raitis, rautaisempi;
 Taisti vuosie vuotehelle
 Cumoon caattu catheroisa
 Kitisemähän Kiuruisa.

Nyt on käynyt kiviästi.
 Kunniahan eukulalle
 Olen ylistettäväni,
 Nyt on nähty näyrytys,
 Halvemmaksi havaittu,
 Muuna ilos ilmeilesä,
 Muuna muutas muuchesa.
 Kipä Lääkäri Laittane
 Mahvistuvaa valita,
 Tätä totutta todeta,
 Käyttäkemi nähtäväni,
 Kadistuvaa tuhansii
 Ympäristöllä ylöskyllä.
 Ajattelun arvollansa,
 Muistutelman mielellämme
 Kiroast Kireks - Paimenlaine,
 Olojuovaisesta popusa
 Kroitettua elosta,
 Mitkä onnot muuttavainet,
 Aidot eläviä olemot
 Kalla allehet asana.
 Muona onni allessa
 Kijsten Kirjan eukistamut,
 Ojaloituan Jumalan tunnan,
 Ojhan on Ojhimän jaloon
 Paasuttanut saalihiksi.
 Tiedämme todeta Miehen
 Wainollisten wäqisnasta
 Galaimchen säädursakini
 Poikes Porinto Nimensä,
 Muuna Mieprä muucalaisna
 Oleskellessa amillansa.
 Kärsi ryöstöt, ryöväykset
 Paljastettuna peräti;

Wäysi wairvast wangiutten,
 Galeapuisa jämeisä.
 Turun tornin tuseat tunti;
 Piiketty pinnias praisas,
 Lusta cuolan cummiosta
 Madetahan wäliälle,
 Ylös-otettu ohelle
 Waldamiesten waimallisten,
 Ggouverneuritten Keralla
 Kansan parast, catyamahan:
 Wiela wijmeiä wjickahasti
 Pietarborijn parotettu.

Tursimme Todisa Michen
 Waiwoitansa wopahdetun
 Tshuen työtä-läydes toimes
Cauku-causan, catyamises,
 Tyyttimästä suuren jaucon
 Lapsia luettaiia,
 Tursim' Michen toisialta
 Kircon kiiwasna Tsäna
 Alleen amas, cansasansa.
 Tiedän singin selkiästi,
 Cuij' on kokea corvimmat
 Tuhus saanut sairaudet,
 Tundunut tuhannut laudit,
 Cuncausin, cumoja maannut,
 Wmoricauden wuotihella
 Kiusausis kipiöisä,
 Ahdistusis ohtaisa.
 Täspäs laidat tuttuwasti,
 Yhdessä glöllisuti
 Usimurkisa edessä
 Tämän läydesi Todisi.

Asian sanotun saada,
 Ettei aivot ammu retket,
Monena Mies eläjänsä.

Tonien on asia tässä
 Todistusta tarvittava
 Jopa jouko, jolle julki
 Herran tahto taivahasta
 Anni oikein opetettu
 Luvon saadessa sanassa,
 Pitäis tulla tuntuvasti
 Jumalansa johdatuista;
 Maan on väkensä välillä
 Epäusko sekehä,
 Jopa sielun saivainpi
 Tyhmäis tumosa Jumalan;
 Tuosta turvamattonuskin
 Waiwain alla waiwaisella
 Synnin orjilla aluwa.
 Tästäpä asia tässä
 Todistusta tarvittava:
 Ettei aivot ammu retket
 Lavat keinot coittavat,
 Elämänsä meringana

Tapaturmasta tapahdu
 Maan on valta valdiolla
 Luojalla lykyä arvaimet,
 Joka tilla tarpeisi.
 Mitä, cullenin mitata
 Joco waiwast waiwaisimman
 Keli ilosta isomman:
 Täieka suuremman suruista,
 Täieki ei annust allengana.
 Kaieki cuitengin cokepi
 Armahparas aionuises,

Ajatusis auttawaisis
 Kääntäenää, curudetkin
 Lapsillensa laupiaasti;
 Nuuros viikoon viisakasa
 Thanaieusi ilaksi.

Jo siis mutkal moninaiset
~~istun~~ alhos istuisamme,
~~katelge~~ Moni monena,
 Kyllä cowasa cooosa,
 Muista muutokset menoista,
 Tutki tuota tarkemmasti,
 Ettei Tiesä pysyn aista
 Catomatoind' Caupungita,
 Tava taita tarjonneuu;
 Maan on Taiwasa talomme;
 Muuttumattomas Majasa
 Toivotta tavara tarjos.

Taiwaan tahto tarcoitakin,
 Miesesänsä viisakasti
 Laituimensa lambaita
 Teitä tietämättömiä;

~~Etä~~ menoins mutkauris

Monena Mies alluansa
 Ajatusis pyndyn sydäimestä,
 Laitais Loojas laupiaasa
 Tytympien, taiden turvan.
~~Mut~~ Mutta muutokset menoja

Si nyt muisa muistutella
 Tuota Turu = Huonchemme,
 Amba amasa asasa,
 Murhelliises muntaxesa
 Ajatusen ainehita.

Sijta sulloitat suruhun,
 Sijta syästyä pywinmälle:
 Oudatuwat omiansa,

Kaipaisansa kaitziata,
 Parast Päättä; Paimentaansa.
 Mutta itäis ikäivisa,
 Kaipausis, catheroisa
 helpotta se hellettämme,
 kosea, caikis, catylenime
 Useallusen uuhoulla
 Isän kiita - kaiwahasta,
 künge kaiten kareoittapi
 kuttutamme alituista
 On siis aikeni amellinon
 Joca turvatt kuskisansa
 Pania päänsä Paimenensa
 Herran helmahan sywähän,
 Siinä toivos totiesä,

Että saattu pangarimme
 Paistaa pois pilvi - päivät
 Käs Käästä Caicki, catheratkin
 Matjat mudix makiase:
 Carl Rein.

Turussa, Prändätty Directeurille,
 ja kunnig. Acad. Kirjain - Prän-
 tärilä, Jaiob Merkellilä,
 Vuonna 1751.

IV. ~~Asutus~~ Tarinoitasama ~~plutia~~ kuin "II"

"Mursulan taloon Täysjärven ääressä Ranta-Täysän kylä sanotaan tulleen asukas Pahjasta Mursu-nimisestä talasta. Liikkeen Wanka Pahola on myös Pahjasta päin asuttu."

"Järven Pätkälästä tuli Triselle vävy, joka asutti Selkosen Pätkälä-nimisen torpan."²⁾

Tepposen taloa sanottiin vanhimmaiksi niillä seudilla,

~~Altti Rautamäen~~ Altti Rautamäen

"Rantatäysän kylässä Alttiella juteltiin, että ennen oli tullut Kalastajia Kyröstä Täysjärvelle ja tehneet Kala-aitan saarelle."³⁾

"Kuortaneesta Täysään sanottiin menevän joitkin maiden, vielä pyöri näkyvä Käyläva, jota mainitaan joipin tieksi: Sitä olivat paivit ennen Kulkuneet Täysään. Talilla on järvi, jouka yli ali mitä ruuhella sa- tettu. - - - Se on ehkä sama kuin Tahvin kirk- koti."⁴⁾

1) Suomi II, 9 siv. 177.

2) Suomi II, 9 siv. 172.

3) Suomi II, 9 siv. 186.

4) Suomi II, 9 siv. 172.

Suuraavat kivet Lappeen talosta löytyvät Muinaismuistoyhdistyksen kokouksissa.

Maanuden Lappeen Kylän viirtee, jossa nykyänsä on 4. Samanmitta- vanhaa taloa, juoksee risujoki. Tämän joen keskellä löytyy noin 40 sylvä-jitkää ja 20 sylvä-leveä ruokoinen saari, jonka nykyinen ihmispolvi Lappeen- sa tietää syntyneen siten, että vanhaan aikaan, kun Lappeen talo oli aivan mainitun joen portauella, tämä viir- ryi jokeen ja haudattiin ihmisen jäävinen saaren alle. Talo silloin oli niin mahtava, että sinä asui Perijärvi- kunnassa. Yksi ainoa henkilö, jankun näiden perhekköiden omäntä, joka sattumatta onnettomuuden tapahtuman ai- kana oli metsässä etsyngyllä varikkaansa hakemassa, jäi eloon. — Kansa kertoo talon olleen olumassa niin "harmaas- sa muinaisudessa", että Kirkkoakaan silloin löytyngyllä likom- jänä, kuin Isossa Kylässä ja talon naurishalmeutakin jui- dettiin nillä juikein sarkka, jaisea nyt seisovat Virtain ja Pihlajaveden kirkot. Likiympäriä naapuritaloon Toh- min haavuttiin, kun siitä aiheesta, että Risujassa haavattiin lastuja, sitä-jitkää montin ylöspäin Täysään noin 4. penikulmaa. — Tämän todennukaismulla jitävät Lappeen asukkaat tänäkin järeänä selvänä, syystä, että melkein, joka kisa saarta niitettäessä siitä nauruu väkättäseen kaudan- ja nokisia kienkappaleita uunin sijalta."

Ulkaliön eräs maanpaikka jolyöispuolella kirkkoa, ^{nimen} jättä Kansa kertoo tullea siitä kun isovihan aikana vihol- liset asustivat kirkon kylänä, niin rivat ihmiset us- kattaneet tulla sen lähemmäksi kirkkoa, kuin Ulkaliön asti."

Lomikiven Pyhätjärven rannalla jittäisi jättitäläisen viskunnan noin puolen nykyisen virstau järeä olevalla Käivannon Rantaalla."

"Maoripeikkojen tai "meträväen" asunapaikka on luolainen Pukkiuuri. Sinne hoetaan ennen tyttöjä ja joitakin haastetun. Kuntumpa Tuisan isäntäkin per-
ran joutuneen katvaksi aikaa peikkojen jideltäväk-
si." 1)

Lampiinaki sanottiin ennen tägläiseen Lapin rahan-
jästä kausalla on joulunista. Lappalainen, Kuntuan-
sa sen, tuli ja uhkasi vielä Lampiinaän jojan sen
jittkän tien, jos ei hän antaisi rahaa takaisin.
Lampiinaän Täyty. Kun täytykin erita Lapin rahan-
ta. 2)

~~1808-1809 sodan muistoja~~

Mauuden kirkolta noin kilometri etelän puolelle
on Mauuden järven rannalla Mäkelän talon maalla v.
1808-1809 sodan aikana taisteltu siinä, missä eräs ajanne
käy järven kohden. Muutalaiset ovat siinä asettuneet ja an-
janteesta jumalla ahvistelleet suomalaisia kirkon seuduilla. Mutta
kun suomalaiset olivat huomanneet missä ryssät olivat
suojaa etsineet, niin kiersi osa heistä metsää myöten
Mauuden järven itäosalle ja ryppesivät sieltä len-
nättäimään luotejaan jittkän mainittua ajannetta. Silloin
oli Ryssät kaatuneet niinkuin heinää. Muinaismuisto-
yhdistykselle kuonani lyhytkuulat ovat epäilemättä
Suomalaisten ampumia, sillä ne ovat löydettyt vas-
tamainitun ajanteen paikoilta jellosta. Tammasta
paikasta on niinkään saamani rautainen keihään-
kärki.

Suomen sodan ajoilta on muistona säilynyt Mäke-
län talon riiki, jonka seinässä näkyy kiväärien luodin
reikiä. Niitä näkyy myöskin Härkösen talon ikkunas-
kaludessa kahtaan.

1) Suomi II, 9 siv. 225.

2) Suomi II, 2 siv. 152.

Täysä.

104

Täysän seudut ovat maan luonnon puolesta yltä-
sempä, kuin maakirkolla ja ruusasmetsäiset. Mutta
metsän vihollisista vaarallisim ja kuluttavin on ter-
vanpöytä, jota näillä maille kangen suuressa määräs-
sa käytetään ja siitä kai ovat Täysätäiset saa-
neet sellä mainitun Pöytäisäkin.

Asutus on jotakiinkin vanha ja tullut poh-
joisesta lään, jos saa luottaa Kansan taruihin.

Kapinuramioita on karamut, johon luultavas-
ti on syys sestiäva siitä, ettei niillä laikkeilla
ole hyviä eikä laajoja Kalavesiä.

¹⁰³
~~Yhtäisiä muinaisjäännöksiä.~~
I Nivikan delta Lajtoja.

I. Näite tai nuolenterä vihertävää kiveä, samaa muotoa, mutta suurempi kuin n:o 178; 148 mm. pitkä, josta noin 93 on ollut terää, loppu vartta, 7 praksu, teräsi reunelta 34 leveä, josta saukkenne tutkaimen saakka. Tässä asessa rivat pyyzit kiilankaan ale terällä, mutta niin ei luultakseni ollut löydettyä. Tästä sivua, missä luultavasti on ollut harjanne, on, näet löytöjä laskenut kasaineksi; Käytännöksi sitä partaveitteen harstina ja varsin nähtävästi ovat myös pyyzit samassa muodostamisessa kadottaneet teränsä. Löydetty pietakunapasta Jokiahon mäestä.

II. Kirves porfyyristä (?) 96 mm. pitkä; 45 leveä; 21 praksu, jostaasti kiottu. Löydetty koskesta jurossa, joka laskee Hauusjärvestä, Hauusun talon maalta.

III. Näitteen tutkainta Rappale, löydetty Puuralan torpan puolesta Mäilämäen maalta, on kadonnut.

IV. Kirves ruskeata kiveä, terältä rikotta, 154 mm. pitkä, 65 leveä ja 23 praksu. Löydetty Muorannan talon maalta.

V. Päikkikirves raitasta liuskakiveä (vrt. no 32 Alahon kirk. löytö), 83 mm. pitkä, 52 leveä ja 19 praksu. Löydetty Puuralan talon maalta.

VI. Kuositallia, jokseenkin jyroa varrellansa, 133 mm. pitkä, 34 leveä ja 32 praksu. Löydetty Huutorin talon rintamalta.

VII. Tasatallia pitemmäistä saiviluskamaa (?) 61 mm. pitkä, 48 leveä ja noin 9 praksu. Löydetty Huutorin talon rintapallosta.

VIII. Tasatallia harmaata kivilajia, 93 mm. pitkä, 37 leveä terältä, josta sähitellen saukkenne varrelle. Löydetty kalvalla Riihon talon alalta.

IX. Tasatallia terältä jyroa, 16 mm. pitkä, 32 leveä ja 13 praksu. Tähän epäiltävältä näyttää, eikö löytöjä ale terää muodostellut. Löydetty Riihon talon puolesta.

X 2442. 164. Tasatallia, terä kaareva ja taitteinen, p. 83,5 mm. l. 42,5 prks. 14,5 mm. Löydetty Jämsän kirkolla kirkon Huutorin talon maalta. Muinaismuistajiedistyskesk. uuden luottelomukaan.

XI 2442. 170. Saiteen ympyräinen, latuskainen reikäkivi: kiiltoliuskaa, koinen juoli on haljinnut, 120 x 98. Löydetty Jämsän kirkon kirkon talon maalta erästä mäestä kirkon korttelin pyyzissä. Muinaismuistajiedistyskesk. uuden luottelomukaan. Keräilyt sama kuin edellisessä.

II. Lajtoja epämääräiseltä ajalta.

XII 2446. 220. Pyöreä reikäkivi: 89 x 83,5 mm; prks 27,5 mm. Löydetty juttua kuokittaessa Jokikylästä Pettonin talon maalta. Muinaismuistajiedistyskesk. uuden luottelomukaan. Keräilyt sama kuin edellisessä.

Vanhempina aikoina kuului Taysän Kappeli Mustasaaren Myöhemmin joutui se Hankyrän kirkkoon, kunnes siitä erotettiin Lapua kirkoksi kirkkoherrakunnaksi 1581. Kun Lapuan kirkkoherrakunnasta sittemmin erotettiin Kuortane v. 1798 omaksi kirkkoherrakunnaksi, joutui Taysä Kuortaneen sen alle. Viime mainitusta vuodesta alkaen kävivät papit siellä pitämässä muutamia Jumalanpalveluksia joka vuosi, kunnes se v. 1800 sai oman saarnaajan. Vuonna 1835 joutui Taysä

~~1. Luomi II, 9 siv. 170~~

~~2. Luomi II, 9 siv. 170~~

3. Liitän tähän hallituksen päätöksen asiasta.

Kongl. Maj:ts

Nådiga Resolution uppå Bändernes Matts Pennalas och Eric Pavolas, å egne samt de fleste öfrige Uli- och Perä- Töysä Byamäns i Lappa socken af Mäsa Län vägnar, underdanigst gjorde ansökan, att, i anseende till deras aflägenhet ifrån Kuortane Capell, hvartill de nu höra, och de svårigheter den således

kuulumaan uuteen Kuortaneen kirkkoherrakuntaan, jossa Maruns kuitenkin jätettiin emäkirkkona, vaikka sitä nimitettiin kappelin mukaan Kuortaneen kirkkoherrakunnaksi. Kun tämä kirkkoherrakunta v. 1859 sai nimekseen Maruns, jäi Töysä sen kappeliksi."

Vuonna 1870 rakennettiin Töysän kirkko puusta Pennalan maalle. Se on 45 kmr. pitkä, yhtä leveä ja 1½ kmr. korkea. Sen kor. kalandoista tehty ^{katto}holvi on 1½ kmr. korkea. Kirkkoon tulee valo 7, 4 kmr. 3 korttelia korkeista, 2 kmr. 3 korttelia leveistä ikkunoista.

Kirkosta päästään 1 ikkunaiseen maalaamattomaan sakastiin,

möte, ej mindre vid Gudstjenstens bivistande, än vid bandor och begrafningar samt andra tillfällen, då prästerlig betjening erfordras, ja inom deras eget distrikt å den på kallade Pennala Backe för sig upplägga egen Kyrka, och dervid äfven erhålla särskild präst, emot den förbindelse de, efter sin emellan träffad förenig och enligt Locknestämmas Protocollet af den 25. Junii nästlidet är, ingått, nämligen, att de skulle til en sådan särskild präst i årlig lön betala Tjugu Tunnor Span. mål, och i fullt stånd sätta en prästegård, så väl till hus, som åger, samt äfven årligen utgifva fem mark Kött och Smör, Bröd och ostar ifrån hvarje gård, som vanliga småpersedlar, att, på vida präste gårdens åkrar och ängar icke i början kunna bringas til fullkomligt stånd ersättning derför borde lönas med en skrinida hö af hvarje gård, och prästen fördes med öfrige behof: att nyssnämnde Tjugu Tunnor Spanmål kom-

joka on 15 knr. pitkä, 6 knr. leveä.

Kesästä 1841 vuorattiin ja 1852 maalattiin kirkko sisälsi valkoisella veimaalilla.

Keväällä v. 1826 rakennettiin kahdeksankulmainen torni eriseen kirkosta. Sen jalakaosa on 12 knr. korkea ja 15 knr. leveä. Jalasta kelloihin on 10 knr., kelloista torniosaan 8 knr. ja tornin huip- puosa on 21 knr. Torni on katettu praanuilla ja siinä säilytetään kahta kelloa, joista pienempi painaa 1 ka, 4 lb ja 6 st. Sen toisessa laidassa on kirjoitus:

Tämä kello

on yli tässä cappelin seura kunnalta
Lappon pitäjästä Wasan läänistä andanut
uudesta tehdä vuona 1800 koska
gustaf IV adolph oli kuningas ruotsina
carl fred: krabbe man herra wasasa
iacob gadolin piipa Turusa, iohan
Gumerus seura kunnan kirkkoherra ja Jacob Hed-
berg cappalainen.

Laman kennon vastaisena puolella on lause:

Guten

af

Jon: Theod: Bremer

Stockholm.

Kemmassa, Pietarista v. 1829 ostetussa kellossa, joka painaa 2 ka, 4 lb, 17 st ja maksaa 1082 ruplaa ei ole mitään kirjoi- tuksia, ainoastaan kaksi Jumalan ja neljä enkelin kuvaa.

Kirkon pääseinän oven yläpuolella on taulu, jossa kuvailaan Kristusta ristin puussa. Sen juurella on nainen kummallakin puolen ja alla näkyy kirjoitus:

Hän on yhdenä uhriina Jaukkaikk-
isesti täydellisesti tehnyt ne jotka
Pyhitetään Lep = 10-14-1834.

Tekijän nimeä en löytänyt mainitukseksi.

Kirkon arkista ei sisällä mitään vanhempia asiakirjoja. Kirkon

Kalustakini on verrattain uusi, eikä siinä ole mitään erit-
tä huomiota ansaitsevaa.

anmäla; öfven som Kongl: Maj:ts funnit, att med denna Brist
aflöning bör förhållas likmätigt den af Byämännens ingångne
samt här öfven uptagne förbindelse. Och som denna följde deraf,
öfven äligger, att inom Templet är, till hus, åker och äng, för
prästen hafva invrättadt ett Laggiltigt Postställe; så äger Kongl:
Maj:ts Befallningshafvande och Consistorium Ecclesiasticum,
att, efter billigheten, utstaka de förmaner, som Prästen emedler-
tid, och intill dess Poststället kan blifva fullkomligen i stånd samt,

Guten
af
Jon: Theod: Bremer
Stockholm.

Kommuna, Pietarista v. 1829 ostetussa kellossa, joka painaa
2 lb, 4 lb, 17 lb ja maksaa 1082 ruplaa ei ole mitään kirjoi-
tuksia, ainoastaan kaksi Jumalan ja neljä enkelin kuvaa.

Kirkon pääseinän oven yläpuolella on taulu, jossa kuvataan
Kristusta ristin puussa. Sen juurella on nainen kummallakin
puolen ja aava näkyy kirjoitus:

Hän on yhdeksi uhriksi Jänkäikk-
isesti täydelliseksi tehnyt ne jotka
Pyhitetän Hep = 10 = 14 = 1834.

Tekijän nimeä en löytänyt mainitukseksi.

Kirkon arkista ei sisällä mitään vanhempiä asiakirjoja. Kirkon

Kalustakini on verrattain uusi, eikä siinä ole mitään erit-
tä huomiota ansaitsevaa.

anmäla; afven som Kongl: Maj:st funnit, att med denna Präst
aftöning bör förhållas likmätigt den af Byämännens ingångne
samt här ofven uptagne förbindelse. Och som den i följande deraf,
afven åligger, att inom Temton är, till hus, åker och äng, för
prästen hafva invrättadt ett Laggiltigt Postämne; så äger Kongl:
Maj:st Befallningshafvande och Consistorium Ecclesiasticum,
att, efter bevilgheten, utitaka de förmåner, som Prästen emedler-
tid, och intill dess Postället kan blifva fullkomligen i stånd samt,
komma att bestå. Löfligt har Kongl: Maj:st. pröfvat skälighet, det
måge de Tem hemmans äboer i Tjypsä by, som, enligt hvad sock-
nestämman Protocollet tillika innehåller, i med Byämännens in-
gådt förening om besagde kyrka och präst, åläggas, i händelse
deraf vilja sig begagna och förmån njuta, att afven i Kyrkas bygg-
naden så väl som prästens underhållande deltaga. Hvilket förden-
skua vederbörande till underdanig efterrättelse ländes. Datum
ut supra.

Gustaf Adolf
(L. I.)

III. Muuta muinaismuistojä.

"Tohun tykönä oli ollut ennen raunio, joka nimettiin ristiraunioksi; sillä kivet siinä olivat riitatus ristien. Keskellä ristiä oli jumalan Kuva, jolleuhrattiin Raikista rikoinen. Kun saatiin jyvää pellolta, ensimmäiset jyvät sille. Kun lehmä kantoi, ensimmäiset maitopisarot sille. Rahaakin oli sille uhrattu. Kuva oli suuren miehen kakoinen ja miehen muotoinen, kongasta tehty, suuret rantaroungat korvissa. Tästä riipun poltettiin, raunio hajotettiin ja riipi rakennettiin sen sijalle. Uudessa oli Kyllä (Kielletty) talon isäntää tähän rakentamasta, mutta ei hän huolinnut siitä, rakensi vaan. Ei riipi ollut Raunan valtuutina Kun rangaistukseksi jaloit monensa päivimensä. Nyt ei siihen enää Kukaan uskalla rakentaa." (Suomi II, 2. siv. 153)

"Tästä sataa vuotta sitten seiso: vielä liikkella Toh-nin jihat jismella Ristirauniolla juusta tehty Kuva, jota sanottiin Tohuni pöijumalaksi. Tuon hävitti Lapuan mi-nismies, jonka juriin Päysäksen Kuulu. Raimiola kutsuttiin ristiraunioksi. Kun se noin kuusikymmentä vuotta sitten hajotettiin, läjettiin vielä osa kuvaa, jonka sisällä oli hopearaha, ja raunion sisästä jismää ristiä ja ikäänkuin sormuksia." (Suomi II, 9. siv. 171.) Vertaa Muinaism. yhdistyksen Verifikatsioonikirjaa siv. 112.

"Nähtävästi pystyttivät talonpojat praavinuskon aikana jonkun suojeluspyhän Kuvan Kartanollan ja seivät sen muut-luessa muassaan. Vielä vuonna 1559 Kun Wmäläiset Ruotsin hallitukselle valittivat uudisasutuksesta Aulujärven rannalla, kertoivat he uudisasuk-kaat ensin pystyttivät veistokuvia (träbeläten) asuttavain ta-lojen sijalle. Gattlundin Kokouksesta v. lta 1559 Suomen Waltio-Arkistossa."

110 ~~105~~

"Täysä juotella juhutaan Munkilaisten nimellä jasta-
kusta muinaisesta kannasta? Munkilaisten tervehdus Johan-
nin seuduilla ovat noin kolme syyttä ristiinsä. Munki-
laisten rajamerkkejä taas ovat nuo vähäisellä Kivijä-
lällä seisovat väkikivet, jaita ei mielissäkään tähän
aikaan voida huiskuttaa. Tuollaisia rajapylväitä on
jari Johanin likillä." (Suomi II, 9. siv. 178.)

"Kuortaneesta Täysään sanottiin nimevän polkumain-
~~te~~ vielä hyönn näkyvä Käytävä, jota mainitaan profi-
liksi: Siitä alivat paperit ennen kulkaneet Täysässä. Vä-
lillä on järvi, jonka yli on heitä reuhella saatettu. Tä-
män kulkua on tuda larkemmin. Se on ehkä sama,
kun Johanin kirkkotie." (Suomi II, 9. siv. 172.)

"Pamunjärven itäosalla Täysässä on Huutonienne,
joka on saanut nimensä siitä, että muinoin Kaikaki M-
säristä ja idästä jämi kulkijat siinä huutivat venettä. Tus
Lapuaolta Huutonienneä oli Jampura niminen vanha torppa,
jossa asuvalla kalastajalla oli tus ylisääntä ammattina.
Siitä huultavasti kulki tie luoteista suuntaa Johanin²⁾, josta
Johanin n.k. kirkkotie vi soiden välillä Kankaita Kanta-
Täysään, Kätän taloon, siitä metsän halki Kuortaneen joel-
le tai Kukulammille, josta polku kulki järvien ja jo-
kin rantoja Lapualla." (Suomi II, 9. siv. 171)

"Ensimmäinen, joka jami katkotut kolot, sen jitu-
sina, kun heitä nyt Käytetään, tervehdutaan, juhutaan al-
leen köyha talollinen Täysän Kappelistä, joka ei ollut
niin varakas, että voi halpaa teroaksensa niin jii-
niksi, kun siihen aikaan oli tavallista, vaan jami kolon-
sa tervehdutaan sen jituissina kun alivat katkotut met-
sässä ja sai joltostaan saman hyödyn kun toisetkin." (Suomi II, 9. siv. 172)

"Huultavasti on tus nimi muodostelma Savallisen-
masta Munkkilaisnimestä, joka esim. tavataan Jämsässä.
Wardius. Suomi 1847:51."

2) "Toinen polku meni penties Marulle, josta - Olkkoselta puhu-
matte - ainakin Tusa on Hyron kirkkoa käynyt."

Täinse yhtä yleisen juttu on hänen käyntinsä Mustasaaren kauppapaikalla. Siellä asti hän kotimatkalleen puolen tympyriä suoloja selkäänsä, jaahan päähänsä lakiksi ja liiviskän pamiavan pauttakangsen sarvokseen. Lähti niin aamulla, kun kargat Mustasaaressa päästettiin laitumelle, Täysään jäin pommistamaan, söi puolipäiväseksi. Lapuan Hehtakoskella lampaan liemenensä ja kappan puuroa ja tuli Täysään pimen aurinkon laskua. (Suomi II. 9. siv. 170.)

"^{moni} Lisäksi muuten rikkoa rikkoa murhattanut ja saattanut kautakam. Niin oli ruvettu Lapualla Huhtakosken parlualla Huhtalan taloa asuttamaan, vaikka Johni sitä kovasti moitti ja varoitti, ettei hänen rikooavillensa tehdä taloa." Eräänä päivänä taas näki hän mäeltään saun noussevan Wirtam. juolella metsästä. Siellä asutettiin Siinäjärvon taloa. Johni päätti lähdeä noita juomaitansa juolustamaan, mutta ekezi ja jätti sen isän juurästä Siinäjärvon asutuksen moittimatta." (Suomi. II, 9, siv. 170)

Tohmin asukkaat olivat "harmaassa muinaisuudessa"
 niin väkviä, että kun muuan Tohmin isäntä-kerran
 lähti Käymään Suola-Patamassa moren rannalla (Pa-
 sassa?), tai hän sieltä tullessaan selänsänsä kätien
 + ... 5 k^{ta} ...

"Tämän Kerta, Kun Johni palasi Kyron Kirkol-
ta, näki hän tuoreita lastuja Nuurtamen jaella. Lähti
tiedustelemaan ja läysi Lepposen uudisasutuksen joen
varrella. Jopa nyt oli suhtu pois, Kun Kuusi virst-
taa Johnista asutettiin taloa. Kuitenkin sai Lepposen
Johnin sopimaan Kun lupasi ettei asuta maita
Täysään jäin."

"Johnin mainioin työ on hänen kirkon rakennuk-
sensa Kyrossä. Linnusioilla oli hänellä tapana matkoillaan
istua muutamalle Rauniille kivelle lepäämään. Kiven
kehutaan alen noin Kyrmämen nykyisen mielen jidol-
lävä. Johni otti kiven kainaloonsa ja vei sen mumm-
saän kirkon muuriin, jossa sitä nykyäiköihin saakka
oli näytetty m. k. Johnin akkunan ääressä. Akkunata
muodostellessaan oli hän kehunut sopivaksi siitä kat-
sella jiltkin keskikäytävää. Kun päättyä noin miespiol-
in sitten muutettiin, nävis tämä Johnin työala."

114.

~~III. Lehto-Järvi.~~ ¹⁰⁶ 109

Ersimmainen (torpan) paimen Jämsässä on Porne-
järven luoteisessa päässä pieni matka Ahon talosta
etelään päin. Sinne kuuluu asuja tullut Hämäs-
ta.

Tämän vanha, ~~kuoli~~ vielä ~~elä~~ ~~stakein~~ vanhempi
asutus on Tahni. Tähne sanottiin asukkaana Tullun
Posta Kylä la.

Pohjapiirros Halkoniemmen jättiläisra-
nioista. Kuva 3a.

Halkoniemmen jättiläisraunio Kuva 3b
Kuva 3b

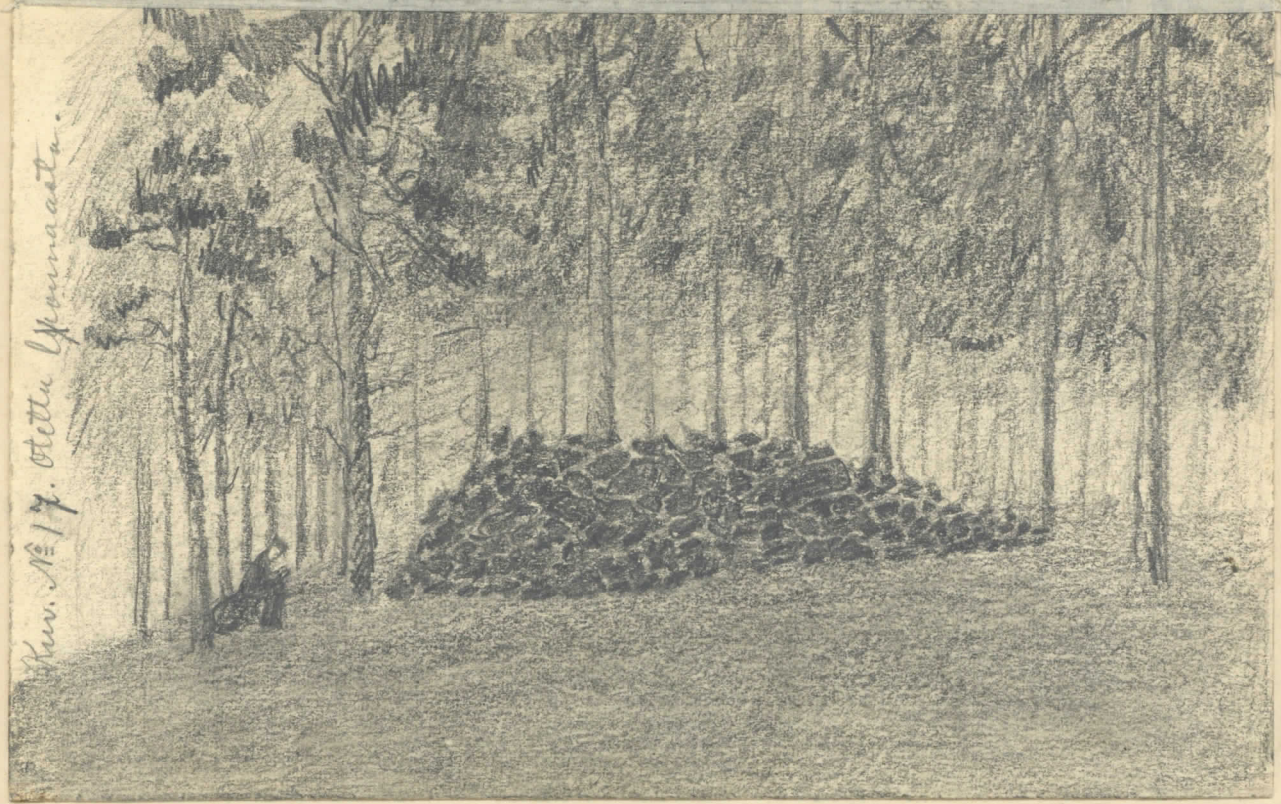

*Kuva (11.) 6.**Kiviakou Lapinraunio.*

Kuv. N:o 17. Otettu ylöspäin.

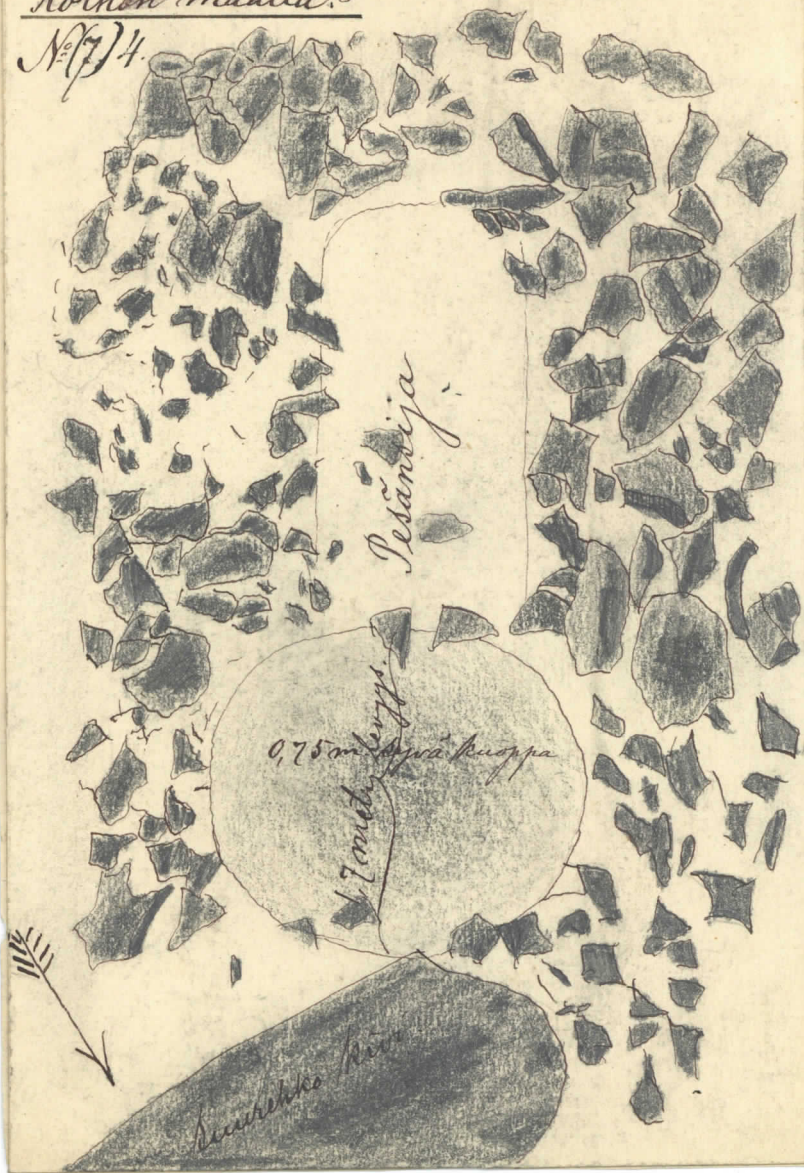
Alvin Kuvasto
Puhut. A. 55.

Kuva (17) 8.
Suurin jättiläisrauni
alla. Oraniemen kalli-
Kuva 7. Wiroilla

Lapinraunio Laitänenlahden aholla
Kolhon maalla.

N^o (7) 4.

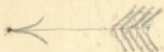
Kuva 13
Pätil. raurio Munkin
vuorella Wirpalla

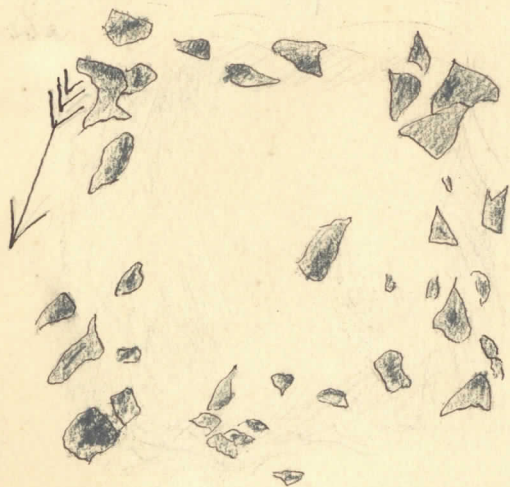
Kuonon katon jätet saunio.

N° 13

Pohjapiirros Lapiin Saaren Lapiin rauniosta
N° 1 a.

Korkauskuva Lapiinsaaren Lapiinrauniosta.
N° 1 b.

mm

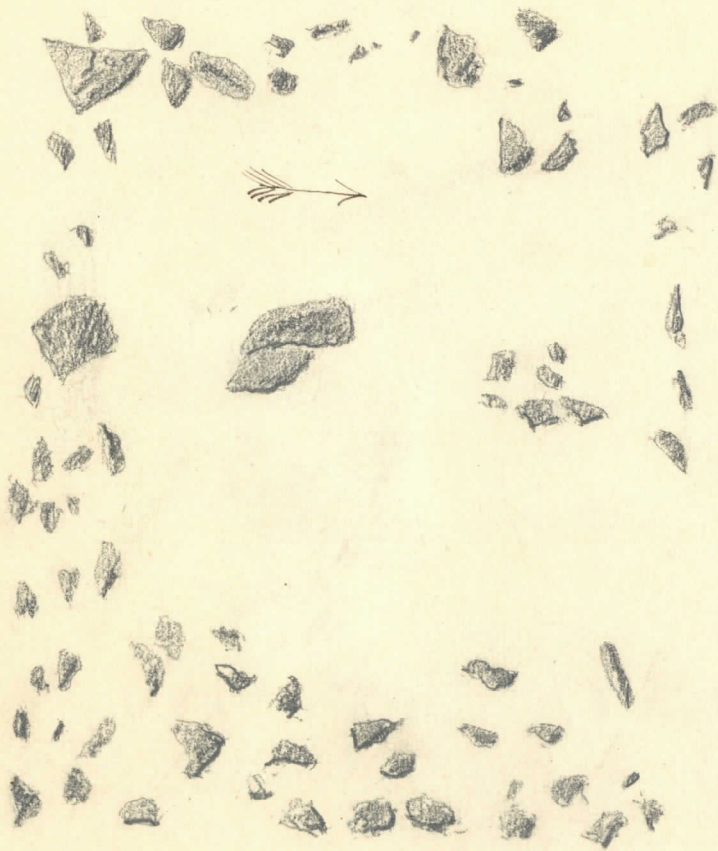
Kuon 18.

Kuon jättänyt Kaakon jättetty jättänyt

Jättiläisraunio Majojen valkamuassa.
 Kuva 2a.

Korkokuva Jättiläisraunioista Majojen
 valkamuassa. Kuva 2b.

15-nen kuvan pölyjapiirros.

